

בס"ד

מסע

בְּעִקְבוֹת הַגְּמָרָא

עם פרקי הדרכה וישום

לדבר עם הגמרא

יעקב צבי בוצ'קובסקי

אדר תש"פ

מסע בעקבות הגמרא

© כל הזכויות שמורות למחבר

עריכה, הגהה ועימוד: ר. בוצ'קובסקי 05-48481802
ציורים וציור כריכה: ר. מייברג 08-9297255
עיצוב כריכה: נ. מילר 0-25632644

הכתובת לכל עניני הספר:

בוצ'קובסקי
נתיבות המשפט 91 מודיעין עילית
054-8407520
כתובת אימייל: b0548407520@gmail.com

דבר אל המלמד וההורה

משאת נפשו של כל הורה ומלמד היא, לראות את בניו ותלמידיו מצליחים בלימוד הגמרא, נהנים מהלימוד, ומתעלים בידיעת התורה והבנתה. כולנו מתפללים על כך כל יום בכל ליבנו: "למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה".

אנחנו מלווים את בנינו ותלמידינו במסע לימוד הגמרא, מסע המתחיל מגיל ילדות ונמשך לאורך שנים. מסע זה הינו מסע מורכב ומחייב.

ילדים רבים מתקשים להתמודד עם הגמרא, ואינם מבינים אותה כראוי. חלקם מתקשים ממש לתפקד עם הכיתה, וחלקם מצליחים לעבור את שנות הת"ת בשלום, אבל בגיל הישיבה הקטנה הם מאבדים טעם בלימוד הגמרא.

שיחות רבות שערכתי עם בחורי ישיבה בגילאים שונים, הן שיחות אישיות והן שיחות כלליות, לימדו אותי שהתופעה של חוסר טעם בלימוד היא תופעה רחבת היקף הקיימת כיום בישיבות, ובמקרים רבים הדבר נובע מחוסר הבנה בסיסי של הגמרא. ישנם בחורי ישיבה שלא רכשו במהלך שנות הת"ת את יסודות לימוד הגמרא עצמה בצורה נכונה. הם יודעים לדבר בלימוד ולהפריח סברות, אבל חסר להם החיבור הבסיסי אל הגמרא.

טעם בלימוד הוא אכן יסוד ההצלחה של האדם בחייו הרוחניים ובחיים בכלל. "המאור שבה מחזירם למוטב". לאור של התורה יש כח עצום. בחור שיש לו טעם בלימוד הוא בחור רוחני יותר, בעל דרגה גבוהה יותר. לעומת זאת, אם לא מוצאים חלילה טעם בלימוד – ההשפעה של זה היא לא רק על הלימוד אלא על כל הדרגה הכללית. הרי קשה עד מאוד להחזיק מעמד בעולם כה חומרני ותוסס, להישאר שמור בין כתלי בית המדרש.

בעקבות שיחות רבות עם רמ"ם ומלמדים, מהם שמעתי על הצורך והנחיצות להעלות את הנושא לסדר היום, כתבתי מספר פרקי הדרכה ללימוד גמרא נכון. פרקים אלו כוללים יסודות והבנות שהתגבשו במהלך השנים, אצלי ואצל חבריי, אברכים ת"ח גדולים, כיצד ללמוד גמרא נכון, וממילא – כיצד ללמד את התלמידים בצורה נכונה. לאחר מחשבה רבה רוכזו כל הרעיונות במספר מאמרים מתומצתים המיועדים אל המלמד וההורה, ובהם הדרכה כיצד ללמוד עם הילד באופן הנכון, אופן שיתן לו כלים להכיר את הגמרא, את המבנה שלה, את צורת חשיבתה ודרכי לימודה, ובכך הוא ירכוש כלי עצום לכל החיים.

הדברים לוטשו ולובנו עם מחנכים ידועים, רמ"ם בישיבות ומנהלי תתי"ם שהעידו על התועלת העצומה הגלומה בהם. זה תוכן הקונטרס שבסוף ספר זה, הנקרא בשם: "לדבר עם הגמרא".

בד בבד, עלה בי רעיון לא להסתפק במאמרים העיוניים, אלא גם להגיש את הדברים ישירות לילד הצעיר העושה את צעדיו הראשונים בעולם הגמרא, על ידי סיפור

עלילתי, שבו יושחלו כל המסרים בדרך חווייתית. שרטטתי את הקו המרכזי של הסיפור, המתאר מפגש של ילד בן זמננו עם הדורות בהם התגבש התלמוד (תוך הסתמכות על גמרות ברחבי הש"ס כפי שצויין במקורות), וכך הקורא מקבל אחיזה מוחשית בעולמה של הגמרא. המסרים של הסיפור חופפים למסרים של מאמרי ההדרכה, ובשולי המאמרים אף צוינו הפניות אל הסיפור במקומות המתאימים.

תודה מקרב לב לכל אלה שכיוונו אותי במקצועיות בכתובת הסיפור, ובפרט לאמי מורתי תחי'.

הסיפור התפרסם בגירסתו הראשונית הבסיסית במשך כמה חודשים בשבועון לילדים "זרקור", וזכה להתעניינות רבה בקרב הקוראים, ואף קיבל תגובות נלהבות. תודה למערכת על הבמה המכובדת. יש לציין שבגירסה הנוכחית חלו שינויים רבים ומקיפים.

יתן ה' שיעשו הדברים פירות להמתיק את התורה בפינו ובפי בנינו ותלמידנו, ויקוים בנו מאמר הנביא: "לא ימושו מפִּיךָ ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם".

מטרתו של הסיפור הינה כפולה: א. לקרב את הילד לעולמה של התורה, ע"י הכרת סדר מסירתה ואופן כתיבת המשנה והגמרא והיחס ביניהם לבין תורה שבכתב. ב. לתת לילד כלים ללימוד גמרא נכון, שיעמדו לו לאורך ימים. זו גם מטרתם של פרקי ההדרכה והישום שבסוף הספר.

מצורפים כאן מכתביהם של מחנכים דגולים, וחוות דעתם על הספר ועל התועלת העצומה הגלומה בו.

הרה"ג ר' אברהם ישראל גומבו שליט"א
מנהל ת"ת קרלין בב"ב, וראש מכון "אחיה"

תלמוד תורה
קרלין סטולין בני ברק
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בסדר יום אדר א' 25

כב' אהובי הרה"ג ר' יעקב צבי בוצ'קובסקי שליט"א, מח"ס "בעצתך תנחני" ו"חישבתי דרכי".

עברתי על חיבורו של כב' ושמח ליב. כי לענ"ד יש בסיפור הדברים תועלת עצומה לילדי ישראל הקד' המתחילים ללמוד את הגמ' הקדושה. כי הבנת סדר השתלשלות התורה הינה אחד מיסודות היהדות, ובהדגמה המוחשית של הנושא יכול התלמיד להבין ולזכור את סדר הדברים.

גם החיות והחיוניות בהם מסופרים הדברים והאירועים, המקומות, ודמויות ההוד אשר יצרו את המשניות, הגמרא וכו', יש בהם נתינת טעם וענין. במיוחד בימינו שהילדים רגילים כל כך להמחשות מסוגים שונים. סיפור הענינים בלשון מוכרת עם הרקע של הווי היומיום, חזקה שיכנסו בליבות התלמידים בס"ד.

ניכר כי המחבר התבסס על מקורות מדויקים החשובים מאוד. וכמובן יש להזהיר למלמדים מלעשות דברים דומים בע"פ ללא היצמדות למקורות. אך וודאי שבאופן שהדברים מובאים בספר זה, יכולה לצמוח תועלת רבה להגברת חשקת הלימוד ואהבת תורה לילדי ישראל הקד'.

וחפץ ה' בידכם יצליח להגדיל תורה ולהאדירה.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

אברהם ישראל גומבו

הרה"ג ר' אליהו פרידלנדר שליט"א מנהל ת"ת "תורת אמת" בב"ב

תלמוד תורה

תורת אמת

בני ברק

נוסד ע"י רבי חיים פרידלנדר זצ"ל

בס"ד זי"א אדר א' תשע"א קמ"א מ"א

הקב"ה ברא באדם את כח הדמיון לצורך מצות הבחירה.

מחד היצר מפתח באדם כל מיני דמיונות שוא ומפתה אותו לרדת שחת, ומאידך האדם צריך להילחם בו ע"י שידמה לעצמו את עונשי הגהינום וכו'. והסבא מקלם אמר שההבדל בין צדיק לרשע הוא בכח הציור.

על אותו כח ציור מבוססת כל אמונתו של היהודי. הוא מצווה לזכור מעמד הר סיני, והוא מצייר לעצמו את ההר עשן קולות וברקים, הוא מצווה לספר יציאת מצרים, וממחיש לבנו ע"י מצה ומרור שמונחים לפניו, הוא מציג לפניו את חבילת המצות על כתפו שיראה כיצד יצאנו ממצרים, ואף המשכן היה ציורים לעולמות עליונים.

גם לימוד התורה צריך להיות כנתינתה, באימה וביראה שנרגיש כמו מעמד הר סיני. הרמב"ם בריש ב"מ כתב, "שנים או חזין בטלית אמר הקב"ה יחלוקו", כי הרמב"ם רוצה להמחיש לנו שהוראה זו נאמרה למשה בסיני וא"כ היחלוקו הוא אמירה של הקב"ה.

זה הקושי העומד בפני תלמיד צעיר שמתחיל לימוד גמ'. הוא נחשף לקושיות ותירוצים, הו"א ומסקנה, סברוה ומיתיבי, וראשו סחרחר עליו, ואינו יודע מאין הגמרא יצאה ולאן הולכת. אך אם הוא ירגיש את עצמו בישיבת רבינא ורב אשי, וירגיש שהוא חלק מהחוליה הארוכה של מוסרי התורה, החל ממשה רבינו עד דורו של משיח, ועליו למסור לדורות הבאים מה שמסרו לו דורות שמעליו, אזי כל הלימוד יראה אחרת, וחויית "והערב נא" לא תסור ממנו עד זקנה ושיבה.

בואו ונחזיק טובה להרה"ג ר' יעקב צבי בוצ'קובסקי שליט"א, שכבר איתמחי גברא וקמיע בחיבוריו המועילים, שגם בהם טורח לתת לבן התורה טעם וחיבור בעבודת ה', ואף בספרו זה השתמש בכח הדמיון והציור וממחיש לילד את השתלשלות מסירת התורה, ועל איזה בסיס נכתבה תורה שבעל פה, ובכח דמיונו הוא מסייר עם הילד בכל התקופות, ממקבלי התורה עד ישיבתו של רש"י ובעלי התוס', ואז התקוה שהלימוד יקבל צורה, צבע וטעם.

כמעשהו בחלקו הראשון של הספר שהוא מיועד לילדים (ולא יזיק למחנכים לקרוא חלק זה), אך החלק השני הוא הדרכה נפלאה ללימוד גמרא, וחובה על כל מחנך לעבור על חלק זה בטרם יגש אל הקודש ללמד גמ', כי חיבור הילדים אל הלימוד והחיות בזה הוא הלוז של כל עבודת הקודש של המחנך.

בטוחני שזכות שלשלת מוסרי התורה יעמדו להרב המחבר, ויפוצו מעינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהמתיקה.

בידידות רבה

אליהו פרידלנדר

הרה"ג ר' משה קלצקין שליט"א מייסד ומנהל ת"ת "זכרו תורת משה"

הביא לפני הרה"ג יעקב צבי בוצ'קובסקי שליט"א את חיבורו הנפלא על לימוד הגמרא לתלמידים בתחילת דרכם. ויש בזה כמה דברים מיוחדים.

המחבר הנ"ל גדל ולמד בין כותלי בית המדרש ולמד במשך כל שניו באיכות גבוהה לאמיתה של תורה. ועוד ידיו רב לו לעזר ולאחיסמך ללמד תלמידים באופן אישי ולהעמידם על דרך ה' באיכות.

הדרך בה מוצגות הדוגמאות הינה מקצועית ביותר, שכן המחבר יש לו עט סופר מהיר במלאכתו, נוסף לכך כח הדמיון להכניס לתלמיד מושגי מרחב וזמן – שילדים מתקשים בזה בגילם הצעיר – באופן מקצועי ביותר, שהתלמיד יתחבר לתקופת הזמן כראוי.

הקשר שבין התורה שבכתב לתורה שבע"פ מבואר באופן מרתק ומעניין לתלמיד (וגם למבוגר). מרתק גם האופן שהמחבר מציג לתלמיד את מבנה הגמרא.

דגש מיוחד כחוט השני שהתלמיד יתחבר לגמרא, להאחיב עליו את לימודו.

הספר נותן כיוון שהתלמיד יתעניין בלימוד וידבר אליו – לנפשו. למרות שמושגי עולם האמוראים כ"כ רחוקים מתקופתנו, בפרט שהשתנה העולם במאתיים שנים האחרונות. עד שתקופתנו מנותקת מהווי החיים של אז. הילד מרגיש מרוחק מהתקופה הנ"ל, והסיפור נותן לו המחשה וחיבור לגמ' באופן מושלם.

בסוף הספר הוא נותן כלים- פרקי הדרכה – למלמדים, כיצד ליישם עם התלמידים את יסודות הגישה אל הלימוד השזורים בסיפור, ויש בזה תועלת רבה מאוד.

אמרתי לפעלו טבא עביד, ויתקלס עילאה מיניה, ובטוחני שיביא הרבה תועלת ללומדים.

בברכה

משה קלצקין

מחבר ספרי "ביני לבני", "תלמידי כבני", ועוד, ומייסד ת"ת זכרו תורת משה
בירושלים עיר הקודש

ת"ת "תורת חיים"

ק"י מוסדות "תפארת רבנים" ע. ד. 580405496

בס"ד

מוצש"ק "אשר תשים לפניהם" תש"פ

לכבוד

הרב יעקב בוצ'קובסקי שליט"א

אשר יצא

קראתי בשקיקה את פרקי ההדרכה להורה ולמלמד, ומפרק לפרק ראיתי את התועלת החשובה שיש בהם להעמיד נכון את הקשר של התלמיד אל הגמרא.

אין זה סוד שנושא זה הוא עמוד היסוד המרכזי של החינוך בדורנו.

אם נצליח לחבר את התלמידים לאהוב את הגמרא ולהנות מלימודה, יפתרו - או ליתר דיוק לא יוולדו - קשיים והתמודדויות שאנו, המחנכים, חווים כל יום.

בקונטרס זה הצלחת לא רק להציף ולשקף את הקושי והאכזבה מהמציאות הכואבת אלא בעיקר לתת כלים אמיתיים להפוך את הקערה על פיה.

כמו כן, החלק שנועד לתלמידים אשר זה עתה נמצאים בשנים הראשונות בלימוד הגמרא, פותח לפניו אפשרות להתחבר, אך עוד יותר את ההרגשה שההתמודדות שלהם אינה חריגה, ושותפים רבים לה, ומעל הכל עצם החיבור משדר להם שיש מי שמבין אותם ונמצא כאן בשבילם.

אם פרקי ההדרכה מובילים לחבר את התלמיד אל הגמרא, חלק זה, שנועד לצעירי הצאן, נועד לחבר את הגמרא אל התלמיד.

יתן ה' והספר יופץ בקרב הלומדים הצעירים, המחנכים וההורים ויוסיף ספסלים רבים של תלמידים המחוברים ללימוד.

כ. א. מ. ג.

רפאל פ. ווינט

מנהל ת"ת תורת חיים

רבנים

מצורף מכתב שקיבלתי ממשגיח בישיבה קטנה במודיעין עילית, הרה"ג ר' יצחק פוסטבסקי שליט"א, המתאר את המצב כשטח בקרב בחורי ישיבות, ומבאר את חשיבות המסר שהספר מציג, לא רק לילדים אלא גם לבחורים.

לכב' הרב יעקב בוצ'קובסקי שליט"א

שמחתי מאוד לראות את ספרך רב הכמות והאיכות. לכאורה הוא נראה כעוד ספר הדרכה ללימוד. אבל לדעתי הוא שונה מאוד, ועל אף שנראה כספר שאולי מיועד גם לילדים, נראה שיותר משהוא מיועד לילדים הוא למבוגרים.

זכית לכתוב בענין שלענ"ד הוא קריטי לנתינת טעם בלימוד לילדים בחורים ומבוגרים, כאחד. מנסיוני במשך השנים, מתוך הנסיון של הרבה שנים כר"מ בישיבות קטנות, עיקר הקושי של בחורים להתמיד בלימוד ולהרגיש קשורים ומחוברים ללימוד, עוד לפני היצה"ר שיש לכולנו, הוא שישנה בעיה קשה בצורת הלימוד.

והיא, שכאשר אומרים לילד בא תיקח אפי' ספר קריאה ויש בו הרבה ענין ומתח, אבל הוא לא מבין את השפה או שהוא אינו מבין היכן לשים סימן קריאה והיכן סימן שאלה, ודאי שלא יתענין כלל בכזה ספר.

על אחת כמה וכמה בדברי הגמ' הקדושה. אמנם אנחנו מרגישים שהדברים אכן מתוקים מדבש, וכל חפצך לא ישוו בה, אבל על מנת שגם הילדים והבחורים שמתחילים ללמוד גמ' אכן יוכלו להרגיש כך, מוכרחים קודם את המינימום ההכרחי שהוא הבנת השפה הארמית, ושלב שני להבין היכן להניח סימן קריאה והיכן סימן שאלה. לאחר מכן צריך להבין היטב שלא מספיק שהבנו מה הגמ' אומרת כשאלה אלא צריך להבין שאכן זו קושיא שקשה, ורק כך הילד הבחור או האברך יכולים להרגיש קשורים לשאלה. כי כשמבינים את הקושיא - ממילא הדבר קשה לי, וכבר יש התענינות לדעת את התירוץ. וכן על זו הדרך כשלומדים תירוץ, להבין קודם מה אמרה הגמ' בתירוץ, אבל לא להסתפק בזה אלא להבין איך התירוץ מתרץ על הקושיא.

והדבר בדוק ומנוסה שכאשר לומדים בצורה כזו אפי' שהדברים לוקחים קצת יותר זמן מ"מ רק ע"י כך אפשר לקבל טעם אמיתי בלימוד התורה"ק. (בדרך אגב צריך לשים לב שהלימוד בצורה יסודית כזו לאורך כל הזמן מתאים יותר לבחורים מוכשרים, הבחורים החלשים יותר ע"פ רוב קשה להם ללמוד כך כל הזמן אבל בודאי שגם להם צריך להטעים את הגמ' ורק בצורה הזו).

באחת הפעמים לאחר שלמדתי עם בחור בעל כשרונות בינונים ופחות ולמדנו בצורה הנ"ל, לפני שיצא הבחור ביקש לומר משהו, ואמר בערך בזו הלשון: "אינני מבין למה מדברים כל הזמן עם בחורים שצריך שיהיה טעם בלימוד? צריך פשוט לדעת ללמוד, וכשיודעים ללמוד - ממילא יש טעם בלימוד!" ודפח"ח.

ותיתי לך שעמלת ויגעת להכניס ענינים אלו כיסוד ללימוד הגמ', ובודאי שהינך בכלל מזכי הרבים שאין חטא בא על ידם. ובפרט שכאשר בחור וכל אחד כאשר יש לו טעם בלימוד הוא שקוע בו ואינו מחפש דברים אחרים. וה' יתברך יעזור לך שתזכה הלאה להגדיל תורה ולהאדיר, עד שיקויים בנו 'ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים'.

בכבוד רב ובברכת הצלחה ורוב סייעתא דשמיא

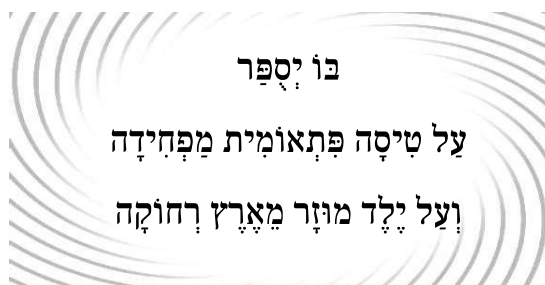
יצחק פוסטבסקי

מַסֵּעַ

בְּעֶקְבוֹת הַגִּמְרָא

פָּרָק א

שְׁלוֹם לָכֶם. שְׁמִי יוֹסִי, וְאֲנִי גֵר בְּאַשְׁדּוֹד, בְּרַבֵּעַ ז'.

אִם הָיִיתֶם מְכִירִים אוֹתִי לִפְנֵי שָׁנָה, כְּשֶׁהִתְחַלֵּתִי לִלְמַד גִּמְרָא – הָיִיתֶם רוֹאִים שְׂאֲנִי לֹא מִי-יּוֹדֵעַ-מָּה אוֹהֵב לִלְמַד. זֶה מָה שֶׁהָיִיתִי אָז. זֶה לֹא שָׁלָא לְמַדְתִּי. הִקְשַׁבְתִּי בְּשַׁעוּרִים פְּחוּתִים אוֹ יוֹתֵר וְגַם חֲזַרְתִּי עִם אָבָא שְׁלִי בְּשַׁבָּת, אֲכָל פֶּשׁוּט לֹא אָהַבְתִּי לִלְמַד.

זֶה מָה שֶׁהָיָה לִפְנֵי שָׁנָה.

אֲכָל לִפְנֵי חֲדָשִׁים – הַחַיִּים שְׁלִי הִשְׁתַּנּוּ. הִתְחַלֵּתִי לְאַהֵב אֶת הַגִּמְרָא.

היום, בשבילי ללמד גמרא – זה פשוט דבר מענין ומושך. השנוי הזה קרה בעקבות ספור מדהים שחוויתי אז, לפני חדשים. הכרתי אנשים מרתקים, בקרתי במקומות מרתקים, ו...

טוב, עדיף שאספר בצורה מסודרת.

הספור שלי קרה בליל כ"ט תמוז תשע"ט. באותו לילה הלכתי לישון מקדם, לכבוד הסיום שהיו אמורים לעשות אצלנו בכתה, למחרת, על פרק 'אלו מציאות'. אצלנו מתחילים בגמרא בכתה ה', ולומדים את 'אלו מציאות' כמעט כל השנה. הרב'ה שלנו מלמד לאט, כי הוא רוצה שנתרגל לגמרא.

שכבתי במטה, בגדי השבת שלי היו מוכנים על הכסא לכבוד הסיום שלמחרת. אמא שלי אפתה עוגת קרם שתי קומות לכבוד המסבה. כל הילדים בכתה שלי אוהבים לאכול את העוגות שלה. גם אני שמחתי שיש מחר מסבה ואכל טעים.

ופתאום הרגשתי רע עם עצמי.

הרגשתי שאני בכלל לא שמח שגמרתי פרק שלם בגמרא. אני שמח רק על העוגה של אמא.

אני פשוט לא אוהב ללמד.

בהתחלה, כשהתחלתי לפני שמונה חדשים ללמד גמרא – הייתי בטוח שהכל יהיה מענין ומרתק ואני אהיה חרוץ מאד. אני ברוך ה' ילד מכשר, ואין סבה שלא 'לה' לי בגמרא. באמת בהתחלה דוקא נהניתי מהלמוד: השפה החדשה של הגמרא, הקשיות והתרוצים. היה דוקא יפה.

אבל עכשו, אחרי כמה חדשים – אני כבר פחות מתלהב. לפעמים אני מרגיש שזה לא מענין אותי כל כך, ולפעמים זה מעצב, כל הקשיות והתרוצים

"מה?" שאלתי. עם מניומי הזה יש כל רגע הפתעות חדשות.

"תראה", אמר מניומי. "הגמרא היא לא ההתחלה של התורה. מתי התורה התחילה?"

"ממשה רבנו". עניתי.

"מציון. לפני כמה שנים הוא חי?"

"הם.. לפני שלשת אלפים ושלוש מאות שנה". עניתי.

"מה פתאום? לפני אלף ושבע מאות שנה!" נזף בי מניומי.

הסתכלתי עליו והוא הסתכל עלי, עד שפרצתי בצחוק מתגלגל.

"שכחנו שנסעתי אחורה במנהרת הזמן..." אמרתי. "משה רבנו חי שלשת אלפים ושלוש מאות שנה לפני, ואלף ושבע מאות שנה לפניו".

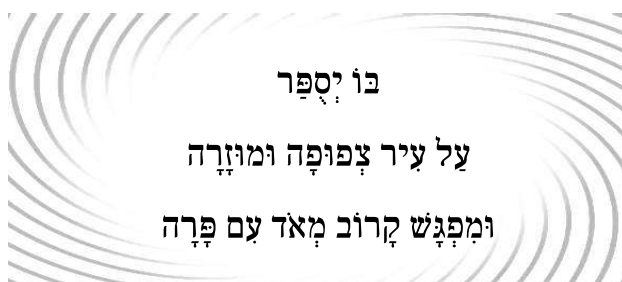
"מציון", האירו פניו של מניומי. "אתה ממש ממש מכשור. בכל אופן, בשביל לדעת מה זו גמרא – צריך להתחיל מהתחלה, לדעת איך התורה הייתה נראית כשה' נתן אותה למשה רבנו, ואיך לאט לאט גלו בה עוד דברים ועוד דברים עד שעכשו כותבים עליה את הגמרא".

"נו, ואיך תראה לי את זה?" שאלתי בלהיטות.

מניומי התכופף ולחש לי בשקט:

"בוא אחרי. אני הולך להראות לך דבר סודי, ואתה לא מגלה לאף אחד".

פָּרָק ד

התחלנו ללכת בעיר של מניומי.

אף פעם לא ראיתי עיר כזו: הבתים צפופים וקטנים ולחם קירות עבים מאד, בנאים מאבנים גדולות. הרחובות צרים, אין מכוניות ואין עמודי תאורה. הכל היה מוזר ושונה.

האם הייתם פעם בשוק בעיר העתיקה בירושלים? אני הייתי שם, וגם בשוק בעכו. להסתובב בשוק שם - פרושו לעמד יותר מאשר ללכת. הכל צפוף כל כך, שצריך לחכות בתור כדי לעבר. זה בדיוק מה שהיה בעיר של מניומי. כל הרחובות היו צרים ברחב של אולי מטר וחצי, וכל רגע נתקלנו במישהו אחר.

אנשים הלכו צפופים וקרובים מאד זה לזה. הם סחבו כל מיני חפצים מוזרים. אחד הלך עם צרור בד גדול ובתוכו כפרות לחם, השני גרר שק של תפוחים,

השלישי הלה עם קורה גדולה על הכתף, והיה עוד אחד שסחב על הגב חבית גדולה של יין.

הסתכלתי על האיש הנושא את החבית ועל האיש הנושא את הקורה, וחשבתי – מה היה קורה אם פתאום האיש עם החבית היה נעמד לרגע לנשם אור, והאיש עם הקורה לא היה שם לב והיה מתנגש בו... אחרי שניה – שמעתי 'בום' גדול ואחריו 'ספלאש' רועש. לא תאמינו, אבל זה בדיוק מה שקרה! האיש נושא החבית נעצר רגע לנוח, והאיש בעל הקורה שהלה מאחוריו לא ראה כלום בצפיפות שהיתה שם, ופשוט התנגש בו. החבית התנפצה והיין נשפך וגלש לכל עבר. ריח חריף ומתוק נשא באויר.

נהיה בלגן ו'שמח'. התחילו צעקות מכל הכוונים. בעל החבית צעק על בעל הקורה: "איך אתה לא רואה לאן אתה הולך?" ובעל הקורה לא נשאר חייב וצעק בחזרה: "מה אתה נעצר פתאום באמצע הרחוב?" אחר רגע הגיע עוד מישו ואמר: "רגע רגע, לאן אתם הולכים? מישו צריה לאסוף פה את השברים ולגרף את היין, לפני שיפלו פה אנשים!"

רציתי לעצר ולהסתכל, אבל מניומי לא עצר ואני פחדתי ללכת לאבוד. המשכנו ללכת. הרחוב התרחב קצת, והגענו לשטח פתוח שנראה כמו שוק. היו שם הרבה חניות עם דוכנים, כל דוכן היה נראה כמו שלחן גדול, נעוץ בצמוד קטן שמחזיק אותו. היו שם דוכנים של מאכלים מכל הסוגים. הכל היה מרתק.

פתאום עבר, בסמוך אלינו ממש, אדם שהוביל אחריו פרה גדולה. מעולם לא ראיתי דבר כזה – פרה באמצע הרחוב! היא עברה ממש לידי וגעתה פתאום. זה היה מפחיד כמעט. אף פעם לא ראיתי פרה מקרוב כל כך. זה יצור ענק!

האיש פלס איכש'הו דרך לפרה שלו, וזה לא היה קל בכלל. תתארו לעצמכם פרה הולכת ליד דוכנים פתוחים של אכל, ותבינו איך זה היה נראה. כל רגע היא נסתה להכניס את הראש לתוך החניות ולטעם. האמת היא שלפעמים היא גם הצליחה קצת... זאת אומרת, היא לא הכניסה ממש את הראש לתוך החניות, כי הבעלים שלה שמר עליה - אבל היה שם דוכן שהיה פתוח ממש באמצע הרחוב, והוא כן זכה לטעימה וללקלוק... הבעלים שלה פשוט לא הצליח להשתלט עליה.

בעל הדוכן הסתובב לפתע, וראה שהפרה אוכלת לו מהדוכן. הוא צעק בכעס: "איפה הבעלים של הגברת הזאת? מה קורה כאן?"

"סליחה, סליחה", ענה הבעלים, שהיה נראה כמו אברהם, אבל לבוש בגדים מוזרים של פעם. "אני מתנצל, לא הצלחתי להשתלט עליה".

"מה זה לא הצלחתי?" צעק בעל הדוכן. "תשלם!"

"אבל זה שן ברשות הרבים!" אמר האברהם. "הדין הוא שפטור".

בלי לשים לב נעצרתי להסתכל על הוכוח, למרות שלא הבנתי את המשפטים האחרונים. זה היה פשוט מרתק. שכחתי שאני אורח של מניומי, ושאני נמצא בעיר זרה. נסחפתי ופשוט נעמדתי והסתכלתי על בעל הדוכן ועל בעל הפרה.

מניומי גם כן לא שם לב, בצפיפות שהיתה שם, שאני כבר לא אתו. הוא המשיך להתקדם בלעדי. פתאום הוא קלט שאני לא לידו, הסתובב וחפש אותי, עד שמצא. הוא נגש אלי ושאל: "נו, מה קורה? למה אתה מתעכב?"

"אני לא יכול להתקדם", אמרתי לו. "צפוף פה כל כך. חוץ מזה, חכה שנייה, זה מעגלן מאד, מה שקורה בעיר שלך. מימי לא ראיתי פרה צועדת כך ברחוב..."

"מה אתה אומר?" צחק מניומי. "לא ראיית פרה? פרה וכבש אלו בעלי חיים שכל אחד מחזיק בחצר שלו. אי אפשר להסתדר בלי פרה. מאין יהיה לנו חלב?"

"אבל תראה מה שקורה פה", אמרתי. "אתם לא מצליחים להשתלט על הפרות שלכם, תראה איך היא נכנסת לחניות ואוכלת".

"היא לא בדיוק נכנסת", אמר מניומי. "היא אוכלת מהדברים שמנחים בחוץ. אבל אתה באמת צודק. קשה להשתלט על הפרות ועל הכבשים, והם מזיקים לאנשים. אבל אין מה לעשות, אי אפשר בלי בהמות. ואתה יודע, באמת הרבה פעמים אנשים באים לרב בוכחים על פרות שהזיקו לחניות ולאכל, ואבא שלי ספר לי שיש על זה מסכת שלמה של דינים והלכות - קוראים לה בבא קמא".

המשכתי ללכת ביחד עם מניומי. יצאנו מהשוק הרועש ועכשו הלכנו ברחוב צדדי ושקט. חלב שלי דפק בחזקה. לפני שעה עוד הייתי בחדר הילדים שלנו, באשדוד בשנת תשע"ט - ופתאום עכשו אני מוצא את עצמי בבבל, עם ילד מעגן שאני בקשי מכיר, שאבא שלו לומד, לא פחות ולא יותר מאשר אצל רב אשי בכבודו בעצמו! ובבית המדרש שלו כותבים עכשו את הגמרא!

ועכשו אני הולך עם מניומי הזה למקום מסתורי, כי הוא רוצה להראות לי איך גלו עוד ועוד דברים בתורה במהלך הדורות. נשמע מעגן. מה יכול לקרות עכשו?

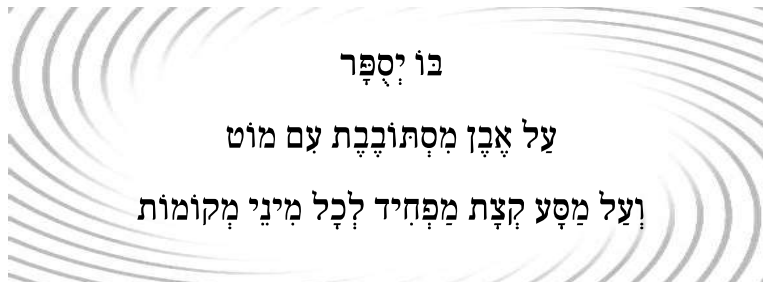
אחרי הליכה של רבע שעה בעיר הצפופה, נכנסנו לשביל צר בין הבתים. בסוף השביל היה שער גדול מברזל. מניומי פתח את השער בחריקה, ופתאום מצאתי את עצמי עומד בחצר גדולה וריקה.

החצר הייתה בנויה בצורה מעניינת. היא הזכירה לי את החצרות של מאה שערים, פעם טילתי שם. זה נראה כה: הרבה הרבה בתים פרטיים עומדים

מסביב, מסדרים כמו 'חית'. בכל בית יש דלת שפונה לחצר, והחצר משתפת
לכל הבתים. החצר עצמה היא שטח גדול וריק.

אילו חיים מענינים היו פעם!

פָּרָק ה

עמדתי יחד עם מניומי והסתכלתי על החצר הדוממת. במרכז החצר עמדה אבן גדולה עגולה. במרכז האבן היה נעוץ מוט פרזל.

מניומי הצביע על האבן ואמר לי בשקט: "לאבן הזאת התכונתי".

הסתכלתי על האבן ועליו, ולא הבנתי מה הוא רוצה. מה יש באבן הזאת? מה הוא רוצה להראות לי כאן?

"תראה", הסביר לי מניומי. "האבן הזאת נראית לה סתם אבן פשוטה, אבל האמת היא שהיא אבן מיחדת. האבן הזאת היא מקפצת זמן".

"מה פרוש?" שאלתי.

"עולים על האבן הזאת, כותבים את השנה שרוצים להגיע אליה, והאבן מתחילה להסתובב במהירות אדירה. בתוך חצי דקה מגיעים לשנה שאותה בקשנו, לבקור קצר".

הבטתי במניומי בעינים קרועות לרוחה.

"אתה רציני?"

"בטח שאני רציני. אני נראה לך ילד שאומר דברים סתם?"

"איזה פחד!" אמרתי. "אה... אני לא בטוח שאני רוצה..."

"תקשיב לי", אמר מניומי. "אין לך מה לפחד. כבר המון פעמים עשיתי את הסיור הזה עם ילדים אחרים, ולא קרה כלום לאף אחד. אתה לא חייב, אבל תדע לך שאם אתה לא עולה – אתה מפסיד הפסד שאין כמוהו.

אתה רוצה לראות את דור המדבר? רוצה לדבר עם אנשים וילדים שהיו בזמן משה רבנו או בזמן התנאים? יש לך הזדמנות בלתי חוזרת!"

"שכנעת אותי", אמרתי למניומי. "אני רוצה לעלות ולצאת למסע".

"מעלה", חיה מניומי. "ובכן, תקשיב היטב לכללים.

דבר ראשון: מיד אחרי שאני כותב את השנה שאליה אנחנו נוסעים – חייבים להחזיק חזק במוט! האבן מתחילה לעשות סיבובים מפחידים ומסכנים, ובמהירות עצומה. אם לא תחזיק – אתה עלול לפל.

דבר שני: תתכוון לכה שפשהאבן נוסעת אחורה בזמן נהיה רעש אדיר, מחריש אזנים. אל תבהל.

דבר שלישי: אם אנחנו פוגשים אנשים ומדברים אתם – אסור לנו לגלות שהגענו אליהם מהעמיד! המסע הזה סודי ואף אחד בעולם לא יודע עליו!

וידבר רביעי, הכי הכי חשוב, וזאת אזהרה חמורה: כשאנחנו מגיעים למקום שאליו נסענו בזמן - אסור בשום אופן לרדת מהאבן! הבקורים שלנו מגבילים בזמן. אני לא יודע מראש לכמה זמן אנחנו מגיעים לכל מקום. ומה שקורה הוא, שפתאום בלי שום אזהרה האבן מתחילה לנסע שוב, ואנו חוזרים לזמן שלנו. אם לא תהיה על האבן פרגע שבו היא תצא למסע - אתה עלול להתקע בזמן שאליו נסענו, ולא לחזור לכאן לעולם..."

זה כבר באמת היה מפחיד...

"נו, אתה רוצה?" שאל מניומי.

כדאי או לא? ברור שכן!

"כן, אני בטוח בכה!" עניתי בהחלטיות. "רגע, אבל אילו שנים כדאי לנו לכתב על האבן?"

"אפשר לכתב איזו שנה שרוצים", אמר מניומי, "אבל אם נכתב שנים מכל הבא ליד ונלה לבקורים בכל הדורות של עם ישראל - זה יוכל לקחת לנו המון זמן, ואל תשכח שבאת אלי לבקור קצר של שעות בודדות. לא נספיק את הכל."

אני רוצה להראות לך את השנים המיוחדות שבהן קרה משהו חשוב ששנה את הצורה של התורה, ובעקר את השנים שבהן נוצרה הגמרא. אני אכתב את השנים החשובות ביותר, וכל פעם נקפץ לבקור של שעה בערה. אתה בא?"

"הרגע!" אמרתי.

"מעלה. בוא נעלה ביחד על האבן, תחזיק חזק במוט ואל תעזב אפילו לשניה. אנחנו הולכים להפליג אחורה לתקופה החשובה ביותר בתולדות עם ישראל: תקופת קבלת התורה."

"רגע, רגע!" צעקתי פתאום.

"מה קרה, התחרטת?" שאל מניומי.

"לא, ממש לא", אמרתי. "אבל אני רוצה להבין איך זה הולך. אם אנחנו נוחתים פתאום באיזה מקום על אבן עם מוט – זה לא נראה מוזר לכלם? לא ישאלו אותנו שאלות מאיפה הגענו פתאום ומי אנחנו ומה זה המוט המוזר שלידינו?"

"לא, אל תדאג", אמר לי מניומי בחיוך. "האבן שעליה אנחנו עומדים משתלבת היטב בכל מקום. היא לא בולטת מהאדמה אלא מתמזגת עם הקרקע. גם המוט לא עושה רשם מוזר, זה נראה כאלו יש לנו מוט ברזל לכל מיני שמושים. אולי בתקופה שלך זה לא מקבל להסתובב ברחוב עם ברזלים, אבל בתקופה שלנו זה מאוד נורמלי".

"טוב, אם אתה אומר – אני סומך עליה". אמרתי.

עליתי על האבן בחשש ובלב דופק. זה מענין מאוד מאוד, אבל גם מפחיד קצת... מה יקרה לי אם אעוף מהאבן באמצע הסבובים? על איזה זמן אפל?

וסתם כה, מפחיד קצת לבקר פתאום בעבר הרחוק, במקומות לא מכרים. מי יודע את מי אפגש...

אבל לא היה לי זמן להרהורים. נעמדתי על האבן והחזקתי חזק במוט. מניומי הוציא מהכיס שלו נוצה ודיו, וכתב על מרכז האבן:

שנת ב' אלפים תמ"ט - אלפים ארבע מאות ארבעים ותשע שנים לבריאת העולם.

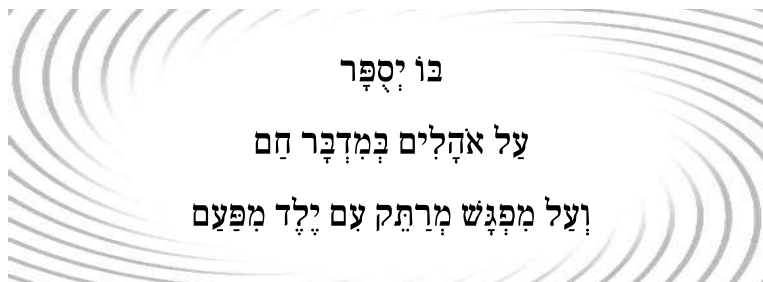
מיד כשהוא גמר לכתב הוא נעמד לידי, הושיט לי יד אחת, והחזיק בידי שניה בזהבקה במוט.

חֲכִינוּ שְׁתֵּי שְׁנֵיּוֹת, וּפְתָאוֹם נִהְיָה חֹשֶׁה מְסַבִּיבֵנוּ, וְרַעַשׁ אֲדִיר הִתְחִיל לְהַשְׁמֵעַ.

הָאֶבֶן הַסְּתוּבָה בְּמַהֲרֹת עָצוּמָה. עָצְמָנוּ עֵינֵינוּ.

פָּרָק ו

אחרי חצי דקה של סבובים מפחידים ורעש נוראי - האבן עצרה לפתע ונהייה שקט פתאומי. פחדתי לפתח את העיניים. תתארו לעצמכם שאתם פתאום נוחתים לאיזה דור עתיק, ואין לכם משג מה הולך לקרות. הלב שלי דפק בחזקה.

העיניים שלי עוד היו עצומות, אבל הדבר הראשון שהרגשתי הוא - חם לי! חם כל כך! כאלו נכנסתי לתוך אמבטיה חמה! למה חם פה כל כך?

פתאום קלטתי. נסענו אחורה והגענו לדור המדבר. עכשו אנחנו במדבר, קרוב לחר סיני! במדבר חם מאד. פעם קראתי על כך שמדבר סיני הוא מקום ממש ממש חם.

אחרי רגע הרגשתי שפתאום הפסיק להיות לי חם. בבת אחת נהיה ממשי קריר ונעים, כאלו מישוהו הדליק מזגן במדבר. מוזר! מזגן באמצע הרחוב?

לחשתי למניומי: "תגיד לי, שמת לב שפתאום כאלו הדליקו כאן מזגן?" מניומי לחש לי בחזרה: "אני לא יודע מה זה מזגן, אבל תפתח רגע את העיניים ותסתכל למעלה".

פקחתי את העיניים בזהירות ובחשש מה. הסתכלתי למעלה לכוון השמש – ולא ראיתי אותה. ראיתי ענן שקוף מעל כל האזור. מהו הענן המוזר הזה? פתאום הבנתי: נכנסנו לתוך הענן, הענן שלמדנו עליו בחמש. הענן הזה ממשי אמתי.

וברגע ההוא קלטתי דבר מרגש מאד: אנחנו נמצאים עכשו ביחד עם האנשים שהיו עם משה רבנו ואהרן הכהן במדבר! הלב שלי התחיל לדפק בחזקה. אני הולך לראות אנשים שחיו בזמן קבלת התורה! שדברו עם משה רבנו! שראו בעצמם את מעמד הר סיני!

הבטנו סביבנו. מרחוק ראינו קבוצה ענקית של אהלים. ממש כמו בציורים על אהל אברהם אבינו: המון אהלים עומדים זה ליד זה. אבל בשונה מהאהל של אברהם אבינו – הפתחים של האהלים האלה היו רק בצד אחד. כלם באותו צד.

מרחוק ראיתי ענן גדול נמוך, קרוב קרוב לאהלים. עשה רושם כאלו הוא רובץ על אחד מן האהלים. לא ראיתי את האהל, אבל הענן היה גדול ומרשים, משהו שאי אפשר להחמיץ. כשהסתכלתי על הענן, הרגשתי פתאום הרגשה מיחדת מאד בלב, משהו כמו שהרגשתי בתפלת נעילה ביום כפור. כאלו אני קרוב לה' מאד מאד.

"מה זה הענן הזה?" שאלתי את מניומי, והוא השיב לי: "אין לי משג".

המשכתי להביט על המחנה שמוילנו, והנה ראיתי עוד משהו מענין: מצד שמאל של המחנה העצום היה הר גבוה.

"ומה ההר הזה, אתה כן יודע?" שאלתי את מניומי.

"בטח, מה השאלה? זה הר סיני!" אמר מניומי. "בשנה הזאת שהגענו אליה - עם ישראל חנה ליד הר סיני!"

אני לא מאמין! הר סיני בכבודו ובעצמו! כאן, על ההר הזה שאני רואה, ה' נתן את התורה לעם ישראל!

וברגע הזה - מניומי ואני ראינו אותו.

הוא היה נראה ילד בגיל שלנו. היה לו בגד קצת מוזר, צבעוני וארוך, שהגיע עד לאדמה. הוא הלך מהר והיה לו אור בעינים. ביד אחת הוא החזיק מגלה קטנה מאד, ובידו השניה היה שק קטן ומוזר.

לא העזתי לקרא לו, אבל מניומי העז. "ילד", הוא קרא, "אפשר לדבר אתה?"

הילד הרים עינים אלינו. היה לו אור מיחד על הפנים, והוא חיה: "יברככם הבורא!" הוא קרא לעברנו. והתחיל להתקרב.

הלב שלי דפק בחזקה, אבל מניומי לא פחד. הוא מוכן לדבר עם כלם. "תגיד לי, איך קוראים לך?" הוא שאל.

"יחזאל", ענה הילד הבלתי מפר. "ומה שמכם? מארץ רחוקה באתם?" הוא דבר כאלו הוא מקריא פסוקים מהחמש או מהנביא.

"לי קוראים מניומי", ענה מניומי, "ומבבל באתי". "ולי קוראים יוסף", התערבתי בשיחה, "ומארץ ישראל באתי".

"מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל? רְצוֹנָה לֹאמַר, אֶרֶץ כְּנָעַן! הָאֶרֶץ אֲשֶׁר בָּחַר הָאֱלֹקִים לְשֹׁכֵן אֶת עַמּוֹ שָׁם!" הִתְרַגַּשׁ יִחְזָאֵל. "וְמָה רְצוֹנְכֶם לְדַבֵּר עִמָּדִי?"

לָקַח לִי זִמָּן לְהַבִּין שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לִשְׁאֹל "עַל מָה אַתֶּם רוֹצִים לְדַבֵּר אִתִּי?" אָבֵל בְּסוּף הַבִּנְתִּי.

לֹא הִתְאַפְקַתִּי וְשִׂאֵלְתִּי מִיָּד: "אַתָּה לֹמֵד אֶצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ?"

יִחְזָאֵל הֵשִׁיב: "לֹא. לֹא זָכִיתִי. רַק אָבִי וְדוּדֵי לִוְיָאִים תּוֹרָה מִפִּיו. כְּשֶׁהוּא מְלַמֵּד הוּא מְסִיר מִפָּנָיו אֶת הַמַּסָּוָה, וְאוֹר הַשְּׂכִינָה בּוֹקֵעַ מִמֶּנּוּ. אֵין הַטָּף יְכוּלִים לְבוֹא שָׁמָּה."

לֹא כָּל כֶּף הַבִּנְתִּי אֶת הַמַּלְיָם שָׁלוּ, אָבֵל הַמֶּלֶךְ 'מַסָּוָה' הִזְכִּירָה לִי מֹשֶׁה מְסוּרָה פְּרִשְׁת 'כִּי תִשָּׂא'. הִחְלַטְתִּי שֶׁכְּשֶׁאֲנִי אֶחָזֵר הַבִּיטָה מִהַטִּיּוֹל הַזֶּה – אֲנִי אֶבְדֵּק בְּחֶמֶשׁ מַה זֶה 'מַסָּוָה', וְמַה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עוֹשֶׂה בּוֹ, וְמַה זֶה 'טָף'.

וְיוֹאוּ, אֵף פַּעַם לֹא חֲשַׁבְתִּי שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ מִהַחֲמֵשׁ דְּבָרִים עִם אֲנָשִׁים מִמֶּשׁ רְגִילִים!

פָּרָק ז

בו יספר

על יחצאל שלא יודע מה הן משניות
ועל שאלות קשות שמשום מה - לי מכרות

המשכתי להסתכל על יחצאל ולהקשיב לו. זאת הרגשה מוזרה מאד - לדבר עם ילד שאולי השם של אבא שלו מופיע בחמש... זה נראה כל כך לא מציאותי, כאלו פתאום אנשים יצאו מהחמש... אבל הנה - אני רואה את יחצאל ממש במציאות, והוא מדבר אלי, רק השפה שלו נשמעת קצת עתיקה.

יחצאל לא שם לב שאני מסתכל עליו, והוא המשיך להסביר: "אבי מלמד אותי את התורה, כפי אשר צונו אלקינו על ידי משה עבדו 'ושננתם לבניך'. הוא כותב לי את התורה על מגילות ואני קורא בהן ערב ובקר וצהרים.

מהמגילות לבדן אי אפשר להבין את דברי התורה. התורה שבכתב היא דבר אלקים אל ישראל, והיא פתוחה בלשון רמז, מעט מעט. לכן, עם התורה שבכתב נתן אלקים למשה גם תורה שבעל פה - יחדו, שלובות אשה אל

אחותה. התורה שבעל פה מפרשת כל דבר קטן וגדול אשר לא כתוב בספר התורה.

אבי לומד מן הבקר ועד הערב אצל משה רבנו ואהרן הכהן ושבעים הזקנים שעמו, לשמע מהם את התורה שבעל פה, שכל דבריה הם פרוש לדברי התורה שבכתב.

"ומשנה וגמרא אתם לא לומדים?" שאלתי.

"מה דברת אל עבדך? 'משנה וגמרא'? לא ידעתי מה המה אלה", השיב יחזאל.

הסתכלתי עליו כאלו הוא נפל מהירח – ילד בזמן משה רבנו לא יודע דברים פשוטים כאלו, שכל ילד בכתה א' יודע?

ואז קלטתי שבזמן משה רבנו המשנה והגמרא עוד לא היו בעולם. היה רק חמש, ואת כל מה שכתוב היום במשנה ובגמרא – הם למדו בעל פה ממשה רבנו. לכן יחזאל כל הזמן קורא לזה 'תורה שבעל פה' – אצלם הכל בעל פה!

"תגיד לי רגע, מהו הענן הגדול והעצום הזה שנמצא קרוב לאהלים?" שאלתי.

"הכי לא ידעת?" שאל יחזאל. "הלא זה עמוד הענן אשר על המשכן! ענן זה הוא עדות על שכינת אלקינו אשר שוכן בתוכנו מזה כירח ימים באהל מועד!"

"מ... מה הוא אמר?" לחשתי למניומי. מניומי הסביר לי: "במשך המסעות שעם ישראל נסע במדבר, הענן היה הולך לפני המחנה, וכשהם היו חונים – הענן היה על המשכן כל הזמן. יחזאל אומר לה שהם בנו את המשכן לפני חדש. הגענו לכאן בחדש איר בשנה השנייה ליציאת מצרים, והם הקימו את המשכן לפני חדש. מאז יש באפן קבוע ענן על המשכן, וזה הענן שאנחנו רואים".

אָהה! וְלָכֵן אָנִי מְרַגֵּשׁ הַרְגָּשָׁה מִפְּלֹאָה שֶׁל קִדְשָׁה כְּשֶׁאֲנִי מְסַתְּכָל עַל הָעֶנָּז!

"אַתָּה לְפַעֲמִים הוֹלֵךְ אֶל הַמִּשְׁכָּן?" שָׁאַל מְנִימִי. אִיךָ הוּא מַעֲזוֹ לְשָׁאֵל כָּל שָׁאַלָה שֶׁהוּא רוֹצֶה!

"אָכֵן", הִשִּׁיב יַחְצְאֵל. "כַּאֲשֶׁר עוֹלָה בְּרָצוֹנוֹ שֶׁל אָבִי לְשַׁחַט פֶּר בֶּן בָּקָר הוּא הוֹלֵךְ אֶל הַמִּשְׁכָּן, וְאַף אָנִי הוֹלֵךְ עִמּוֹ. הוּא שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּר, וּבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים זוֹרְקִים אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב. הֵם אוֹכְלִים אֶת הַחֵזֶה וְהַשּׁוֹק, וְיֵתֵר הַבָּשָׂר נֶאֱכָל לְבְנֵי מִשְׁפַּחְתִּי, וְאַף אָנִי עִמָּהֶם. גַּם כַּאֲשֶׁר אָנִי לוֹמֵד עִם אָבִי אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה יוֹמָם וּלְיָלָה, הוּא שֹׁמֵחַ בִּי שֶׁמַּחֲה גְדוּלָּה וְנוֹתֵן לִי מַעוֹת לְקִנּוּת מִנְחָה וּלְהַקְרִיבָה".

"תִּגִּיד לִי", פָּנָה מְנִימִי אֶל יַחְצְאֵל. "מָה אָבִיךָ מְלַמֵּד אוֹתָךְ? יֵשׁ לָךְ אִיזוֹ דְּגָמָה לַתּוֹרָה שֶׁכָּעַל פֶּה?"

"כֵּן. הַיּוֹם קִרְאתִי עִם אָבִי מִהַמְּגִלָּה אֶת הַפְּסוּקִים: 'לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אַחִיךָ אוֹ אֶת שִׂיּוֹ נִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָם... הִשָּׁב תְּשִׁיבֵם לְאַחִיךָ... וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמּוּרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ...' הַמְּבִינִים אֹתָם אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הָאֵלֶּה?"

"כֵּן", אָמַרְתִּי. "מִי שְׂרוּאָה שׁוֹר שֶׁל יְהוּדִי אוֹ שֶׁה שֶׁלוֹ, אוֹ חִמּוּר שֶׁלוֹ אוֹ בְּגַד שֶׁלוֹ הוֹלְכִים לְאַבּוּד – צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ אוֹתָם".

"טוֹב וְיָפֵה, אֲמַת הַדָּבָר. אֲבָל אָבִי שָׁאַלְנִי לֵאמֹר – לָמָּה כָּתַב הָאֱלֹקִים 'שׁוֹר אַחִיךָ אוֹ שִׂיּוֹ אוֹ חִמּוּרוֹ אוֹ שִׁמְלָתוֹ'? לָמָּה צָרִיכִים אָנוּ אֲרַבְעָה פְּרָטִים כְּדֵי לְלַמֵּד מֶה זֶה אֲבֹדָה? הֲאֵם לֹא דֵי לָנוּ בְּכָלֵל שְׁכָתוֹב 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֹדָת אַחִיךָ'? מֶהוּ הַדָּבָר אֲשֶׁר לְמַעַנּוֹ נִכְתְּבוּ הַפְּרָטִים?"

"שָׁאַלָה טוֹבָה מְאֹד", אָמַר מְנִימִי. "מָה הַתְּשׁוּבָה?"

אֲבָל אָנִי שֶׁתִּקְתִּי.

שְׁתַּקְתִּי, כִּי הִשְׁאֵלָה הִיטָה מִכָּרֶת לִי מֵאַנְשָׁהּ. מִשָּׁהוּ דִּגְדַּג לִי בַמַּח! פַּעַם
שְׁמַעְתִּי שְׁאֵלָה בְּעֶרְךָ בְּמִלִּים הָאֵלֶּה, וְאַחֵר כֶּה גַם עָנּוּ תְּשׁוּבָה!

הֵי!! זֶה נִמְצָא בְּפֶרֶק 'אֵלּוּ מִצִּיאוֹת', הַפֶּרֶק שֶׁמֹּחֵר אָנִי עוֹשֶׂה עָלָיו סִיּוּם. אָנִי
חַיֵּב לְהִזְכֵּר מַה לְּמַדְנּוּ עַל זֶה בַּכֶּתֶה!

אַבֵּל בֵּינָתִים יִחְצָאֵל הַמְּשִׁיחַ לְדַבֵּר.

"טָרַם יִדְעָתִי מְדוּעַ כֶּה כָּתֵב הָאֱלֹקִים", אָמַר יִחְצָאֵל. "אַבֵּל דְּבָר אֶחָד יִדְעָתִי:
מִכָּל מְלָה בַּתּוֹרָה לּוֹמְדִים דִּינִים וּפְקוּדֵי ה'. כָּל מְלָה בַּתּוֹרָה שְׁקוּלָה וּמְדוּדָה
בְּמֵאזְנֵי צֶדֶק וּבְאֵבֶן הַמִּדָּה. אֵת הַמַּעֲנֶה יֹאמַר לִי אָבִי בְּעֶרְבִי".

וְיֹאז, אָנִי חַיֵּב לְהִזְכֵּר בַּתְּשׁוּבָה! נִסִּיתִי לְהִזְכֵּר, אַבֵּל לֹא יָכַלְתִּי לְהִתְרַכֵּז, כִּי
יִחְצָאֵל הַמְּשִׁיחַ לְדַבֵּר:

"וְעַתָּה אִם יֵשׁ אֵת נַפְשְׁכֶם, שְׁלַחוּנִי וְאַלְכֶּה אֶל אָבִי. הַיּוֹם הַזֶּה נִשְׁלַחְתִּי עַל יָדוֹ
לְאַסֹּף אֶת הַמֶּן אֵלֵינוּ הַבֵּיתָה. הַשֶּׁכֶם בִּבְקָר יֵצֵא אָבִי אֶל פֶּתַח הָאֵהֶל וַיֵּרָא כִּי
אֵין הַמֶּן נִמְצָא שָׁמָּה, וַיִּבּוֹשׁ לְלֶכֶת אָנָּה וְאָנָּה לְבַקֵּשׁוֹ, כִּי יֵרָא פֶּן יֵרְאוּהוּ וַיֹּאמְרוּ
כִּי חֲטָא. וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּן תַּחַת יָדִי, אֲלַכֶּה נָא אֵלָיו"⁴.

בְּקוֹשֵׁי הַצִּלְחָתִי לְהִבִּין מִשָּׁהוּ, אַבֵּל מִנְיוּמֵי הַבֵּין מַצִּין, וְהַעֲיִנִים שְׁלוֹ נִדְלָקוֹ:

"מָה? יֵשׁ לָהּ מֶן אֶצְלָה?"

"כֵּן", אָמַר יִחְצָאֵל, וְנִרְאָה הִיָּה שֶׁהוּא לֹא מִבֵּין עַל מָה הִתְרַגְּשׁוֹת. "מִצָּאֵתִי
הַמֶּן וְגַם לְקַחְתִּיהוּ, וְהִנֵּה הוּא בְּאִמְתַּחְתִּי. הַבֵּיטוּ נָא וַיֵּרְאוּ".

⁴ בְּעֵבְרִית מִדְּבָרֶת: בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, תִּגְנוּ לִי לְלֶכֶת לְאַבָּא שְׁלִי. הוּא שְׁלַח אוֹתִי הַיּוֹם לְאַסֹּף אֶת הַמֶּן,
מִשׁוּם שֶׁבִּבְקָר הוּא יֵצֵא וְרָאָה שֶׁהַמֶּן לֹא נִמְצָא לִיד פֶּתַח הָאֵהֶל שְׁלָנוּ. הוּא הִתְבַּיֵּשׁ לְלֶכֶת לְחַפֵּשׂ אוֹתוֹ,
כִּי חֲשָׁשׁ שֶׁיֵּאמְרוּ שֶׁהוּא חֲטָא וְלִכֵּן לֹא יֵרֵד הַמֶּן לִיד הַבֵּית. עֲכָשׁוּ הִנֵּה הַמֶּן אֶצְלִי, אָנִי רוֹצֶה לְלֶכֶת
אֵלָיו.

"וְכִכָּה זֶה הַמְּשִׁיחַ", הַמְּשִׁיחַ חָיָא לְסֵפֶר, "כָּל רַב הָקִים יְשִׁיבָה שְׂבָה הוּא לְמַד אֶת הַדִּינִים וְהַהֲלָכוֹת כְּפִי שֶׁהָרַב שָׁלוּ לְמַד אוֹתוֹ, וְנִהְיוּ הָרַבָּה שִׁיטוֹת וְהָרַבָּה דַּעוֹת בְּכָל נוֹשֵׂא. וְנִהְיָ בְּלִגְנָן: כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה רַק כְּמוֹ שֶׁהָרַב שָׁלוּ אוֹמֵר. אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים לְרַבָּנִים הָאֵלֶּה שֶׁלְּמַדּוֹ אוֹתָנוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים – תַּנָּאִים".

"וּבַשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת" – הַמְּשִׁיחַ חָיָא – "נִהְיוּ עוֹד וְעוֹד מַחְלּוּקוֹת, עַד שֶׁרַבְּנוּ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, שֶׁכָּלָם קוֹרְאִים לוֹ 'רַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ', הִחְלִיט לְכַתֵּב בְּסֵפֶר אֶחָד אֶת כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁאֲמָרוּ הַתַּנָּאִים בִּישִׁיבוֹת שְׁלָהֶם, וּלְחַלֵּק אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה לְכָל עַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּלָם יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ וַיִּדְעוּ אֶת הַהֲלָכוֹת הָעֲקָרִיּוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבַעל פָּה.

בְּגִלְלָה זֶה עָכְשׁוּ הוּא עוֹשֶׂה אֲסֻפּוֹת, מְגִיעִים לְכָאן חֲכָמִים וְרַבָּנִים מְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כָּל אֶחָד אוֹמֵר אֶת הַהֲלָכוֹת שֶׁהוּא לוֹמֵד בִּישִׁיבָה וְשֶׁהוּא שָׁמַע מֵהַרְבָּנִים שָׁלוּ, מֵהַתַּנָּאִים הַקְדוֹשִׁים שֶׁל הַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, וְרַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ אוֹסֵף אֶת כָּל הַהֲלָכוֹת וְכוֹתֵב בְּסֵפֶר אֶת מַה שֶׁנִּרְאָה לוֹ חָכִי נָכוֹן וְחָכִי מְסֻמָּה. לְסֵפֶר הַזֶּה 'קִרְאוּ' מִשְׁנֵיּוֹת'. עָכְשׁוּ אֲתֵם מְבִינִים לָמָּה יֵשׁ פֶּה כָּל כֹּה הָרַבָּה רַבָּנִים?"

"אָבֵל אֵיךְ אֶפְשָׁר לְכַתֵּב הָרַבָּה כָּל כֹּה?" שָׁאֵל מְנִיּוּמִי. "זֶה יִהְיֶה סֵפֶר עֲנֹק!"

"נָכוֹן", הִגִּיב חָיָא. "אֲתָה שׁוֹאֵל מִצִּיָּן. בְּגִלְלָה זֶה רַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ הִחְלִיט לְכַתֵּב רַק בְּקִצּוֹר גִּמְרֵץ אֶת מַה שֶׁחִיבִים, כְּדִי שֶׁכָּל אֶחָד יוֹכֵל לְלַמֵּד אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה וּלְהַעֲמִיק בוֹ עוֹד וְעוֹד. בְּאֵמֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה הוֹלֵךְ לְהִיּוֹת סֵפֶר קָשָׁה, יִצְטָרְכוּ הָרַבָּה מְאֹמֶץ בְּשִׁבְלֵי לְהַכִּין אוֹתוֹ.

וְחוּץ מִזֶּה, בְּאֵמֶת רַבִּי לֹא כוֹתֵב בְּמִשְׁנֵיּוֹת אֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהַתַּנָּאִים אוֹמְרִים. יֵשׁ דִּינִים שֶׁהוּא לֹא כוֹתֵב, וְהֵם נִשְׁאָרִים בַּחוּץ. אוֹלֵי בְּדוֹר הַבָּא יִכְתְּבוּ אוֹתָם בְּנִפְרָד. קוֹרְאִים לָהֶם 'בְּרִיתוֹת'.

וכמו שאמרתי לכם, גם את הדברים שרבי כותב, הוא כותב ממִש בקצור.

הרב שלי, רבן גמליאל, הבן של רבי יהודה הנשיא, מלמד אותנו את ההלכות האלה שאנחנו קוראים להן 'משניות', ועל כל משנה הוא נותן לנו שעור ארוך ארוך של הסברים ושאלות וקשיות ותרוצים, על מנת שנגבין את כל מה שרבי הקדוש החביא במשנה..."

"אבל איך זה יכול להיות?" שאלתי. "משניות זה ספר קל, שלומדים אותו לידים קטנים!"

"נכון", הסכים מניומי. "גם אני לא מכין את זה."

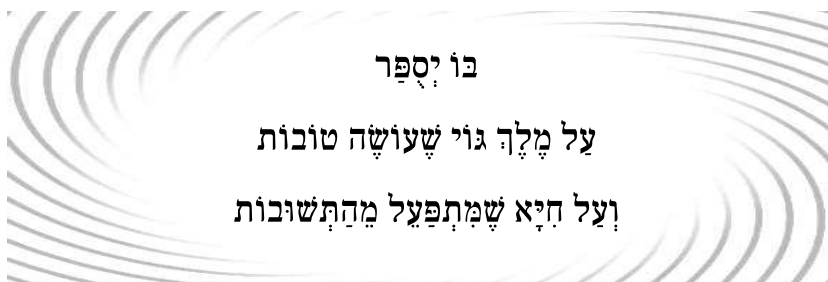
"ככה נראה לכם", חיה חיא. "אבל האמת היא שזה לא ספר קל. הוא נראה קל, אבל באמת הכל עמק מאד. אתם רוצים דגמה?"

"בטח!"

חיא רצה להתחיל להסביר, אבל פתאום נשמע קול רעש אדיר.

מקצה הרחוב הגיחו עשרה פרשים. הם דהרו במהירות הבזק וכידיהם היו חרבות שלופות. אחרי הפרשים נסעו במהירות ארבע כרכרות מפארות רתומות לסוסים אבירים. כל הפמליה הזו התקרבה לכוון הישיבה.

פָּרָק י

מי הם הפרשים האלה?

הם נראים גויים. מה הם רוצים לעשות?

נזכרתי פתאום בכל הספורים שקראתי על יהודים שחיו בין הגויים וסבלו צרות בלי סוף. הגויים היו מדי פעם מתנפלים עליהם ועושים פוגרום. האם עכשו הולך לקרות משהו מפחיד? רגע, גם אני תקוע פה לשעה הקרובה, אפלו אין לי לאן לברח...

הלב שלי התחיל לדפק בחזקה, וגם מניומי נהיה חור.

חי'א הביט עלינו. "אל תפחדו", אמר, "הפרשים האלה הם... חכו רגע".

אחרי המרכבות המפארות הופיע גדוד של חיילים שרכבו בדממה מחלטה, והקיפו כרכרה מפארת, מזהבת. שמענו את חיאי קורא: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שנתן מכבודו לבשר ודם!"

הוא הסתובב בחזרה לכווננו, והעינים שלו הבריקו בהתרגשות.

"המלך בעצמו הגיע לכאן, בדרך לרבנו הקדוש!" הוא אמר.

"המלך שלכם הוא יהודי?" שאלתי.

חיאי הביט עלי בתמהון, כאלו אמרתי שטות. "מלך יהודי? ממש ממש לא. מלך יהודי יהיה שוב רק כשהמשיח יבוא. פרגע אנחנו בגלות. אנחנו אמנם גרים בארץ ישראל, אבל שולטים עלינו מלכים גויים, מממלכת רומי".

"ולא עושים לכם צרות?" שאל מניומי.

חיאי נאנח.

"היו תקופות נוראות", הוא אמר בשקט. "מאז שבית המקדש נחרב, לפני בדיוק מאה שנה, עברנו הרבה דברים מזעזעים. בתקופה הראשונה אחרי החרבן, הרומאים הרגו אותנו בלי רחמנות. היה חק שרומאי שרואה יהודי, חייב להרג אותו, ואם הוא לא הורג אותו – הורגים אותו בעצמו..."

"קצת כמו בשואה..." מלמלתי בשקט.

חיאי לא שם לב, והמשיך: "אחר כך המצב התייצב ויצא חק שאסור להרג יהודים, ומי שהורג יהודי צריך לשלם קנס כספי. היום ברוך ה' המצב נהיה ממש טוב: אסור להרג יהודי. מי שהורג יהודי – הורגים אותו".

"ממש מהפה רציני", אמר מניומי.

"נכון. בתקופה האחרונה נהיה לנו ממש טוב, יחסית. הגיע מלך טוב שאוהב יהודים, ובמיוחד הוא אוהב את רבנו הקדוש. למלך הזה קוראים אנטונינוס. לעתים רחוקות המלך מגיע לבקר את רבנו בקור מלכותי, וזה מה שראינו עכשו.

השמועות אומרות שהמלך מתעץ אתו בסתר על עניני הממלכה, אבל אסור שהגויים ישמעו את זה. אם הגויים ישמעו שהמלך מתעץ עם רבנו - עלול לפרץ אצלם מרד..."

הקשבנו מרתקים.

"רגע, איפה בעצם אחזנו?" אמר חי. "ספרתי לכם על המשניות שרבנו הקדוש כותב עכשו. אתם אמרתם שמשנה היא ספר קל שכל ילד מבין, נכון?" הוא פנה אלינו.

הנהנו בראשינו.

"ובכן, אני אומר לכם שיש לכם טעות. המשניות הן ספר קשה, שמבגרים בקושי מבינים אותו".

"מה פתאום!" קראתי.

"אני אתן לכם דגמה", אמר חי, "דגמה של משנה שכל ילד חושב שהוא מבין, ותגידו לי אתם אם זה באמת מובן. רוצים?"

"בדאי!" אמרנו.

"מצין", אמר חי. "ובכן: יש פירק במשניות שעוסק בעניני אבדות ומציאות".

איזה יפי! הוא מתכוון לפירק 'אלו מציאות'!

"בפֿאַרק הָזֶה יֵשׁ דִּינִים עַל מִי שְׁמוּצָא אֲבִידָה", הַמְשִׁיךְ חָיָא. "וְאַחַת הַמְשָׁנִיּוֹת אוֹמֶרֶת כֹּה: 'מִצָּא בְּגַל וּבְכֹתֵל יִשָּׁן, הָרִי אֵלָיו שָׁלוֹ'. אַתֶּם יְכוּלִּים לְהַסְבִּיר לִי אֶת הַמְשָׁנָה הַזֹּאת?"

כִּמָּה טוֹב שֶׁהִקְשַׁבְתִּי בִּפְתָהּ, וְאֲנִי עֲדִין זֹכֵר קֶצֶת!

"בּוֹדָאִי", אָמְרָתִי. "מִי שְׁמוּצָא מְצִיאָהּ בְּעֶרְמַת אֲבָנִים אוּ בְּתוֹךְ קִיר יִשָּׁן – הִיא שֵׁכֶת לוֹ".

"יָפָה מְאֹד", אָמַר חָיָא. "אָבֵל עֲכָשׁוּ תַּסְבִּירוּ לִי: מְצִיאָהּ בְּתוֹךְ קִיר? בְּאִיזָה קִיר מְדַבֵּר? סֵתֶם כָּכָה קִיר בּוֹדֵד בְּאַמְצַע הָרְחוֹב?"

הוֹפּ! שְׁאַלָה שְׁלֹא חֲשַׁבְתִּי עָלֶיהָ.

"הֵמָּמָּ... כִּנְרָאָה זֶה קִיר שֶׁל בֵּית", אָמְרָתִי.

"יָפָה", אָמַר חָיָא. "וּבִכְזוֹ, עֲכָשׁוּ תַּגִּידוּ לִי בְּבִקְשָׁה: אִיזָה הַגִּיּוֹן יֵשׁ בְּרַעֲיוֹן שְׁמִי שְׁמוּצָא מְצִיאָהּ בְּתוֹךְ קִיר שֶׁל בֵּית יִשָּׁן, יְכוּל לְקַחַת אוֹתָהּ לְעֶצְמוֹ? אֲנָשִׁים גָּרִים בְּבֵית הָזֶה, לֹא? אִם הַמְצִיאָה נִמְצְאָת בְּקִיר שֶׁל הַבֵּית שְׁלָהֶם – כִּנְרָאָה זֶה מִשְׁהוּ שְׁלָהֶם! מַה פֶּתָאוּם שְׁמִישָׁהוּ יָבוֹא וַיִּקַּח אֶת זֶה לְעֶצְמוֹ?"

הוּא שׂוֹאֵל שְׁאַלָה מְצִינָת! אִיךָ לֹא שָׁמַתִּי לֵב לְשְׁאַלָה הַזֹּאת עַד עֲכָשׁוּ?

חָיָא חִכָּה בְּשִׁקְט לְתַשׁוּבָה. מִנְיּוּמִי וְאֲנִי חֲשַׁבְנוּ וְחֲשַׁבְנוּ.

וְאִזּוֹ נִזְכַּרְתִּי: רָגַע! אֲנִי זֹכֵר אֶת הַגְּמָרָא שֶׁעַל הַמְשָׁנָה הַזֹּאת, וְנִרְאָה לִי שֶׁהִיא עוֹנָה עַל הַשְּׁאֵלָה! נִסְּחַזְרָתִי עַל הַחֲמֵר, וְאֲנִי עוֹד זֹכֵר אֶת הַמְּלִים מֵהַפְּתָה: "תִּנָּא, מִפְּנֵי שְׁיָכוֹל לֹמַר לוֹ, שֶׁל אֲמֹרָיִים הֵן", וְזֹכֵר גַּם אֶת הַהֶסְפֵּר שֶׁהַמְּלִימָד הִסְבִּיר לָנוּ!

"אני יודע!" צעקתי בהתלהבות. "אם אני מוצא מציאה בקיר ישן מאד - אני יכול לומר לבעל הבית שהמציאה הזאת היא בכלל לא שלו! היא נמצאת כאן עוד מהתקופה שבה ארץ ישראל הייתה שייכת לפנענים!"

היא הביט עלי בפליאה. "איה חשבת על רעיון כזה? זו באמת התשובה שהרב שלי אמר בשעור!"

כמעט פתחתי את הפה לענות לו שלמדתי גמרא, אבל מניומי דרך לי על הרגל והזהיר אותי בעינים: שקט!!! אסור לנו לגלות שהגענו מתקופה אחרת...

"אבל אם כבר ענית תשובה יפה כזאת" - אמר היא - "יש לי קשיה על מה שענית: אתה אומר שאם אתה מוצא מציאה בקיר ישן, אתה יכול להגיד לבעל הבית שאולי הדבר הזה נמצא פה עוד מימי הפנענים. יפי. אבל הוא יגיד לך - מה פתאום, אני בעצמי החבאתי את זה! אתה הרי לא יודע מתי באמת המטמון החבא כאן. למה שנקבל את הטענה שלך?"

הוא צודק! היא הזה מממש מכשר, הוא 'תוקע' אותי כל פעם מחדש!

ואז - שוב הבריק לי בראש מה שלמדנו בתלמוד תורה. נס, פשוט נס, שחזרתי על הגמרא בבית!

"המשנה מדברת על מקרה שהמציאה הייתה מלאה חלודה, ורואים עליה שהיא משהו ישן מאד!" קראתי בהתלהבות.

"תשמע, אתה משהו משהו!" אמר היא.

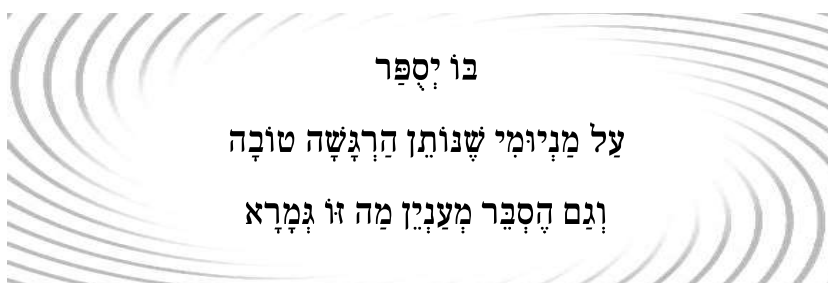
ופתאום הוא הביט בי בחשד.

"רַגַע... מַאִיִן אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת כָּל הַהֶסְבָּרִים הָאֵלֹו? אַתָּה הַיִּיתָ בִּישִׁיבָה שְׁלָנוּ וְהִקְשַׁבְתָּ? לֹא הִגִּינוּ שֶׁהִצְלַחְתָּ לְהַמְצִיא לְכַד בְּדִיוֹק אֶת אוֹתָם דְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ אֲצִלָּנוּ בִּישִׁיבָה!"

הַסְמְקָתִי. מָה אֶעֱנֶה?

וְאִז – בְּנִס מִשְׁמִים – הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה הַתְּחִילָה לְהִסְתוּבֵב. נִהְיָה חֹשֶׁף וְנִשְׁמַע רַעַשׁ נוֹרָאִי, וְחָיָא וְכָל הָעִיר שֶׁמִּסְבִּיבוּ נֶעְלְמוּ לָנוּ מִהָעֵינַיִם.

פָּרָק יא

"איזה נס היה לנו", אמרתי למניומי בחיורה, ברגע שהאבן נעצרה והיינו שוב בקוצר הגדולה הריקה, בכבל.

"צודק", צחק מניומי. "כבר פחדתי שהוא עוד רגע יגלה שאתה מגיע מהעמיד. אתה פשוט ענית לו כל מה שכתוב בגמרא, שזה בעצם מה שהרב שלו, רבן גמליאל, הסביר להם".

"זה היה מרגש כל כך", אמרתי, "שפתאום ידעתי כך את הכל!"

"כן, גם אני התרגשתי", הסכים מניומי. "אתה יודע, למרות שעשיתי את המסלול הזה הרבה פעמים, אני מתרגש בכל פעם מחדש, כי אני רואה מול העיניים מה בעצם אבא שלי וכל החברים שלו עושים בישיבה כל היום, אצל

רַבֵּנוּ רַב אֲשִׁי. הֵם לומדים את ההלכות ואת המשניות שרַבֵּנוּ הקדוש כתב בקצור, ומגלים את כל הדברים שמסתתרים שם. בכונה הוא כתב בקצור, והוא ידע שבדורות הבאים יתעמקו ויסבירו את מה שהוא התכוון. והנה באמת הוא צדק: כלם לומדים את הפרושים של המשניות, ועכשיו האמוראים כבר באמצע לכתב את הפרוש על כל המשניות".

"למה אתה קורא לרַבֵּנִים שלכם אמוראים"? שאלתי.

"כי בשפה שלנו, ארמית, 'אמורא' פירושו 'פרשן'. רַבֵּנוּ רַב אֲשִׁי כל הזמן אומר שהם לא מחדשים הלכות חדשות בתורה, אלא הם מסבירים ומפרשים את המשניות. הם עובדים קשה מאוד למצא את ההסברים העמקים בכל הדברים שרַבִּי כתב.

עכשיו אני רואה כמה זה חשוב, העבודה שעושים בישיבה של רַב אֲשִׁי. אתה חי אֵלַי ושש מאות שנה אחרי, ואתה יודע את כל ההסברים שהם הסבירו, מאות שנים לפניך! כִּיף לָהּ שִׁישׁ לָהּ את כל הגמרא כתובה לפניך, ואתה יכול לדעת את כל הש"ס בצורה מפורשת וברורה! יש לָהּ את כל ההסברים לכל המשניות שבתורה שבַּעַל פֶּה!"

"אגיד לָהּ את האמת", אמרתי. מניומי ממש מתלהב ממני, וכבר לא נעים לי. "אני כבר שמונה חדשים לומד גמרא, ואני לא תמיד התלהבתי ככה בשעורים..."

"זה קורה להרבה ילדים", אמר מניומי בהזדהות.

מניומי הזה – הוא משהו! הוא כל כך נחמד ונותן הרגשה טובה!

"אבל קרה לי משהו מעניין מאוד", המשכתי, מעודד. "כשבאתי לפה והתחלתי לדבר עם יחזאל ואחר כך עם חֵיא – פתאום הגמרא נהיתה מעניינת

"זהו, אני ממשיך בספור. זוכרים שאני באמצע ספור? ... כמו שאמרתי, היתה התלבטות מי יהיה ראש הישיבה – רבה או רב יוסף. שלחו את השאלה לגדולי התורה שבארץ ישראל, והם ענו: רב יוסף עדיף! הוא יודע הרבה ברייתות, והידיעות שלו חשובות מאד!

אבל אז קרה משהו מענין: רב יוסף לא הסכים להיות ראש הישיבה!

אתם יודעים למה? לא תאמינו: כי פעם אמרו לו החוזים בפוככים, שהוא יהיה ראש ישיבה במשך שנתים".

"אני לא מבין, מתר לשאל את החוזים בפוככים דברים על העתיד?" שאלתי.

"נכון, יוסי צודק. זה אסור!" קרא מניומי. "כתוב במפרש בפרשת שופטים: 'תמים תהיה עם ה' אלקיך!' איה יכול להיות שרב יוסף שמע להם?"

"הו הו, אתם שואלים שאלה טובה", צחק האיש. "התשובה היא שאסור לקחת לשאל אותם, אבל אם הם אמרו לה דברים מעצמם – מתר לחשוש לדבריהם. מבינים? בכל אופן, רב יוסף האמין להם, והוא הבין שאם החוזים בפוככים ראו שהוא יהיה ראש ישיבה רק שנתים – כנראה אחר כך הוא ימות. כלומר: אם הוא יהיה עכשו ראש ישיבה – הוא ימות תוך שנתים.

לכן הוא החליט לתת לרבה להיות ראש הישיבה לפניו. ובאמת, רבה היה ראש ישיבה במשך עשרים ושתים שנה, ואחר כך נפטר – ואז רב יוסף נהיה ראש ישיבה במשך שנתים, ונפטר גם הוא. הוא חי עשרים ושתים שנה נוספות בזכות ההמתנה..."

"הוא לא הפסיד כלום מכך שהוא נתן לרבה לעקף אותו!" אמר מניומי.

"יכול להיות שהוא פן הפסיד..." אמרתי בהסוס. "אמרת שרבה היה מקשה ומתרץ יותר מרב יוסף, נכון? אולי כשרב יוסף נהיה ראש הישיבה, אחרי

"נו, אז תגיד לי מניומי - כתוב באיזה מקום בתורה שאסור לצער בעלי חיים?"

"לא כתוב בשום מקום במפרש דבר כזה", ענה מניומי.

"הו הו, יפה מאד. אתה שומע יוסי? אין על זה בתורה שום פסוק מפרש. אבל תגידו לי, אולי אפשר להוכיח את זה? אולי אפשר להביא לזה ראיות ממשניות או מבריתות?"

רגע! בטח! למדנו על זה בסוף פרק אלו מציאות! איה שכחתי! יש שם בערך עמוד שלם של גמרא שמדבר בדיוק על השאלה הזאת - האם צער בעלי חיים אסור מהתורה או מדרבנן! אני זוכר שהמלמד עשה לנו סכום על הלוח, והיה שמונה ראיות, מכל מיני משניות ובריתות, לשאלה הזאת!

"אני יודע!" צעקתי בהתלהבות. "יש לזה שמונה ראיות ממשניות ומבריתות! אני יכול להגיד לך..."

"הו הו, יש לי פה עסק עם תלמיד חכם צעיר!" אמר האיש בחבה. "רואים עליה שהגעתי אלינו מהעתיד, אחרי שכבר כתבו על הנושא הזה בגמרא! אצלנו בישיבה היו לזה ארבע ראיות, אבל פנראה כשרפנו רב אשי יגיע לסגיה הזאת עם כל האמוראים מכל הישיבות - ימצאו לזה שמונה ראיות. פלאי פלאים! הו הו! טוב שכאת לכאן!"

הסמקתי. היום אני ממש חשוב. כמה טוב לחיות בדור שכבר יש לו את כל הגמרא כתובה, ואפשר פשוט ללמד הכל!

"עכשו אתם מבינים למה חשוב לדעת בריתות? כשיש לך שאלה בהלכה, לא מספיק שאתה חושב ואומר סברה טובה. אתה צריך ראיות!"

הנהנו בראשינו.

יום אחד נפטר ראש הישיבה הגדולה של בבל, וחפשו מעמדים לראשות הישיבה. כמובן, לא היתה שאלה מי יהיה ראש הישיבה. כלם ידעו שזה יהיה אחד משני גדולי הדור: או רבה או רב יוסף. השאלה היתה במי לבחר מבין שניהם. היה ביניהם הבדל בדרך הלמוד. רבה היה מקשה קשיות עמקות ומתרץ תרוצים נפלאים. הוא היה כל הזמן מחדש חדושים, זו היתה היכלת המיחדת שלו. ורב יוסף – הו, הו, הוא היה בקי עצום במשניות ובברייתות. בכל שאלה שעלתה, היו לו ראיות מהמון מקומות."

שוב אני שומע את הרעיון הזה, שחשוב לדעת משניות וברייתות. כה בדיוק אמר גם הילד משפת הכנרת.

"למה חשוב כל כך לדעת ברייתות?" רציתי לברר את הענין הזה.

"הו, הו, אתה שואל שאלה יפה. אתה יודע מה? במקום להסביר לך הסברים ארכים – אתן לך דגמה", אמר האיש. "תגידו לי – מה דעתכם: מתר להציק לבעלי חיים או לא?"

"אסור!" קראתי. "צער בעלי חיים!"

"הו, הו, יפה מאד", אמר האיש. "אבל תגיד לי, האסור הזה הוא מהתורה? כתוב בתורה שאסור לצער בעלי חיים?"

"הממ... לא יודע". אמרתי.

"מניומי, מה אתה אומר?" פנה אליו האיש. "אתה למדת חמש מגיל חמש עד גיל עשר, אתה יודע את כל התורה שבכתב בעל פה מלה במלה. נכון?" מניומי שתק, והאיש פנה אלי: "מניומי הוא ענו מאד. דע לך שהחבר שלך יודע הרבה מאד תורה, בעזרת השם הוא יגדל מאד!"

מניומי הסמיק.

פָּרָק כב

בו יְסֵפֶר

על שְׁמוֹנֶה רָאיוֹת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ
וְעַל רַב שֶׁלְּחוּזִים בְּכּוֹכְבִּים שׁוֹמֵעַ

"לפני בערך מאה ועשרים שנה, חיו בכבל שני אמוראים גדולים מאד", פתח האיש בספור. "לאחד קראו רבה, ולשני קראו רב יוסף. רבה ורב יוסף למדו בחרוּתא במִשָּׁה שנים רבות. הם היו שני גדולי הדור, והיו להם תלמידים רבים. שמעתם על אבִי ורבא?"

הנהנתי בראשי. איזו שאלה! אם אני שמעתי על אבִי? אני עצמי הייתי בלויָה שָׁלו! אָכֵל אֲנִי לֹא יָכוֹל לְסַפֵּר. מְנִיּוּמִי הִזְהִיר אוֹתִי...

"מה התחלתי להגיד? ... אבִי ורבא היו גדולי הדור, הם הפכו את העולם עם התורה שלהם, והם היו תלמידים של רבה וגם של רב יוסף.

ובעצם, אם תחשבו על זה, ילדים, זה אותו דבר עצמו. כי לשמח אנשים - זה דבר שגורם לשלום בעולם. למה? הוּהוּ, זה ממש פשוט. רב המריבות מתחילות מכך שכן אדם עצבני. הוא קם הבקר 'מצב'ר', ולכן כל דבר מעצבן אותו: השכן שתולה בביתו בחדר בלי להתחשב, החבר שדורה עליו בלי לשים לב והשכן בבית הכנסת שמתפלל קצת מדי בקול... אתה רק מתחיל לדבר אתו בעליזות ולהתבדח - ומיד, הוּהוּ, משתחררים לו כל הפעסים וכל הפעיות. הוא עושה שלום עם כל האנשים שהוא רב אתם מקדם!

מהספור הזה למדתי כמה חשוב לשמח יהודים. מיד כשנכנסתם אלי ראיתי שאתם קצת עגומים. מה קרה לכם? ילדים יהודים צריכים לרקוד מאשר!

אתם לומדים תורה, לא? הוּהוּ, תדעו לכם שכל העולם עומד עליכם!"

חיכנו מאזן לאזן. האיש הזה באמת הצליח להפך לנו לגמרי את מצב הרוח.

"טוב, ועכשו כשאתם כבר מחיכים - אספר לכם על רב יוסף".

צחקנו. האיש הזה היה באמת משעשע.

"אתם צוחקים, אה?" אמר האיש. "זה טוב שיגידים יהודים צוחקים. להיות יהודי שמח – זה דבר נפלא. הו, הו, הזכרתם לי ספור..."

"רגע, אבל התכוונת לספר על ההכתרה של רב יוסף!" אמר מגיומי.

"נכון, אבל אם נזכרתי בספור על רב ברוקא – אספר אותו קדם. גם זה ספור שחשוב לדעת. ושתדעו לכם: כל ספור על תנאים או אמוראים – מוסיף יראת שמים".

הקשבנו מרתקים.

"שמעתם על רב ברוקא? רב ברוקא היה אמורא שהיה פוגש מפעם לפעם את אליהו הנביא.

יום אחד הוא עמד בשוק ועברו שם יהודים רבים, חלק גדול מהם לא היו נראים צדיקים כלל. רב ברוקא שאל את אליהו הנביא: 'האם יש כאן אנשים שיזכו לעולם הבא?' אליהו הנביא ענה לו: 'לא!' פתאום עברו שם שני אנשים אחרים. אליהו הצביע עליהם ואמר: 'הם יזכו לעולם הבא!'

רב ברוקא רץ אחריהם ושאל אותם: 'מה אתם רגילים לעשות בחיים?' הם הביטו בו והשיבו: 'אנחנו? הו... אנחנו אנשים פשוטים, אבל אנחנו אוהבים לשמח אנשים. אוהבים לספר בדיחות, לצחק ולשמח. כשאנחנו רואים מישהו שקם הבקר על צד שמאל – מיד האתגר הכי גדול שלנו הוא: להעלות לו חיוה על הפנים!'

רב ברוקא האזין בקשב, והם המשיכו לספר על עצמם: 'אם אנחנו רואים שני אנשים רבים – אנחנו עושים שלום ביניהם...'

קפצנו מהאבן הגדולה והתחלנו ללכת.

אחרי עשר דקות הליכה הגענו לבית קטן שלו דלת מוזה, עשויה ממספר קרשים מחברים. מניומי דפק דפיקה אחת, והדלת נפתחה.

עמד שם איש מבגד, מחיה ומאיר פנים.

מהרגע הראשון שראיתי אותו ידעתי שיהיה מענין אתו.

"שלום עליכם מניומי!" הוא אמר. "הו הו, אני רואה שהבאת אתה אורח צעיר מהעתיד, נכון?"

"איה אתה יודע?" שאל מניומי.

"מה פרוש איה אני יודע? האם זו פעם ראשונה שאתה מגיע לבקר אצלי עם ילדים מכל מיני תקופות?! אני מזהה על החברים שלך אם הם חברים מהיום או אורחים מהעתיד. הו הו, רואים על החבר שלך שהוא לא מכאן!" אמר האיש. "מה שמך, ילד צדיק?"

"יוסי", אמרתי.

"הו הו, שם נפה מאד, יוסי. יוסי זה יוסף, נכון? הו הו, הרי היו כמה וכמה אמוראים שקראו להם יוסף", אמר האיש. הוא לא הפסיק לדבר לרגע, וכל רגע הוא אמר "הו הו". הבטתי בו מרתק. "יוסף, יוסף, אי... איה אפשר לשכח את הספור של ההכתרה של רב יוסף לראשות הישיבה?"

"איזה ספור?" שאל מניומי. "אתה מוכן לספר?"

"בטח שאני מוכן לספר", אמר האיש וצחק. "אני מתחיל לספר, ואתה שואל אותי אם אני מוכן לספר... אני מספר בלי להפסיק, בתנאי שלא מפסיקים אותי..."

"אני רואה שקשה לך להרגע", אמר מניומי.

"נכון", הודיתי.

"יש לי הצעה בשבילה", אמר מניומי והסתפל עלי כאלו יש לו רעיון טוב.

"גמרנו עם הסבובים על האבן והמסעות בזמן", הוא המשיך ואמר, ואני הנהנתי והסכמתי אתו. גם אני הייתי כבר מסחרר לגמרי וכאבו לי האזנים מהרעש של המסעות. "לפי התכנית היינו אמורים עכשו ללכת לישיבה של רב אשי לשמע איה לומדים שם, אבל יש לי בשבילה הצעה אחרת קדם לכן: יש לי שכן שהוא אחראי על ארגון המעמדות הגדולים של מנוי ראשי הישיבה. רוצה לפגש אותו?"

"על מה הוא אחראי?" לא הבנתי.

"אסביר לך: יש לנו ישיבה גדולה שמגיעים אליה מכל בבל, ובעצם מכל העולם, ללמד תורה. בעצם, מי שהוא ראש הישיבה הוא כאלו הרב של כל היהודים".

"אצלנו קוראים לזה 'גדול הדור', אמרתי.

"מצין. בכל אופן, כשמישהו נבחר לעמד בראשות הישיבה, עושים את ההכתרה בארוע מכבד מאד, מזמינים הרבה רבנים וראש הישיבה החדש אומר דרשה ארכה. זה מעמד מרגש מאד. השכן שלי הוא אחראי לארגון את העניינים שסביב המעמד: להזמין את הרבנים, להכין את הבמה וכאלה דברים. הוא איש מרתק, מדבר ומדבר ולא גומר, וכל הדבורים שלו מלאים תכן ומעניינים מאד. אתה רוצה לדבר אותו?"

"בטח, למה לא!" אמרתי.

"טוב, בוא נלך".

המן בריחוק ממנו התבייש לצאת לאוספו. **"המן היה נראה כמו הרבה גרגירים לבנים קטנים, עגולים כמו פתיתים"**. מפורש בפסוק (שמות טז לא): **"והוא כזרע גד לבן"**. ורש"י שם. **"ברכת המן ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המוציא לחם מן השמים"**: כך מובא בכמה ספרים בשם הרמ"ע מפאנו. ויש לעיין דהא ברכה ראשונה דרבנן, ולכאורה נתקנה בשעה שתיקן דוד המלך מאה ברכות ולא קודם. ובספר המנהיג כתב שמשו רבינו תיקן ושכחום וחזר דוד היסדם.

פרק ח:

"שלמה המלך תיקן נטילת ידיים". עירובין כ"א ע"ב: **"אמר רב יהודה אמר שמואל: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים, יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ואומר חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דברי"**. **"גמרא זה ספר הסבר למשנה"**: רש"י ב"מ פו. ד"ה סוף הוראה: **"עד ימיהם (של רבינא ורב אשי) לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבית המדרש, או שאלה על מעשה המאורע בדין ממון או איסור והיתר – כל אחד ואחד אומר טעמו, ורב אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם, וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה, והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראוים לתרץ הם והאמוראים שעמהם, וקבעו הכל בגמרא, כגון: איתיביה מיתיבי ורמינהי איבעיא להו, והתרוצים שעליהן, מה ששיירו אותן שלפניהן, ואותן שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצין שעליהם לא קבעום בגמרא על סדר המסכתות והמשנה שסידר רבי, ובאו רב אשי ורבינא וקבעום"**. וראה עוד לשון הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה, שהעתקתי לעיל: **"וענין שני הגמרות הוא – פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה"**. וכן מפורש בדבריו בהקדמה לפירוש המשנה, ע"ש שהאריך. **"אצלנו לומדים משניות מגיל עשר עד חמש עשרה"**: משנה באבות פרק ה: **"בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לגמרא"**.

פרק ט:

מקום מושבו של רבי בבית שערים: סנהדרין לב: **"אחר רבי לבית שערים"**, וכן בכתובות קג.: **"ראינו הרבה אנשים שנראים תלמידי חכמים, לבושים בבגדים לבנים"**. בשבת כה: איתא שר' יהודה בר אלעאי היה מתעטף בע"ש בסדינים המצויצים ודומה למלאכי השרת, והנה סדין הוא פשתן ופשתן הוא לבן, והנה ר' יהודה בר אלעאי הוא סתם ר' יהודה שבש"ס וא"כ הוא היה תלמידו של ר"ע וסמוך לתקופתו של רבי. ויש לעיין אם זה היה דרכם של כל התנאים באותו דור. ובקידושין עב. איתא שרבי ביקש מלוי שיראה לו ת"ח שבבבל ואמר לו שדומין למלאכי השרת, ומשמע שרק בבבל היה דרכם ללבוש בגדים לבנים (ועי' רש"י שם שמציין לגמרא בשבת הנ"ל), וכן משמע בשבת קמה: דרך בבבל נהגו ללבוש בגדים מיוחדים ולא בארץ ישראל. מאידך גיסא כיון שמצינו שר' יהודה כן לבש בגדים לבנים והוא היה בא"י, כמבואר ביבמות סב: שהיה מתלמידי ר"ע בדרום, אולי י"ל דהיה דרכם ללבוש בגדי פשתן בהזדמנויות מיוחדות כמו שבת. ומכיון שפרק זה עוסק בתיאור התאספות מיוחדת לכתוב את המשנה, אפשר לשער שהם לבשו בגדי כבוד שהיו מקובלים בזמנם, דהיינו בגדים לבנים. **"מורי ורבי רבן גמליאל, הבן של רבינו הקדוש, רגיל לומר: לא הביישן למד"**. אבות פרק ב' משנה ה'. **"בשנים האחרונות נהיו עוד ועוד מחלוקות, עד שרבינו יהודה הנשיא החליט**

לכתוב בספר אחד את כל ההלכות: זה לשון הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה: "ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה. לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת. וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות. חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח".

פרק י:

תיאור הביקור של אנטונינוס אצל רבי: בע"ז דף י. מבואר שהיה דרכו להתייעץ עם רבי, ואיתא שם שהיה מבקרו בסתר להתייעץ עמו, אמנם יש להניח שעצם ידידותם לא יכלה להשאר בגדר סוד, ומן הסתם בתקופה זו שכיבדו את היהודים והיה רבינו הקדוש גדול בבית המלכות היה גם מבקרו בפרהסיא. **"הם רכבו בדממה מוחלטת"**: על פי הגמ' ברכות נח. : "חלף גונדא קמייטא כי קא אוושא אמר ליה ההוא מינא: אתא מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קאתי וכו', חליף תליתאי כי קא שתקא, אמר ליה רב ששת: ודאי השתא אתי מלכא. אמר ליה ההוא מינא: מנא לך הא? אמר ליה: דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב צא ועמדת בהר לפני ה' וכו', לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה". **"היה חוק שרומאי שרואה יהודי חייב להרוג אותו"**, וכל ההמשך: גיטין נה. : זה לשון הגמ': "דאמר רבי אסי ג' גזירות גזרו גזרתא קמייטא כל דלא קטיל ליקטלוהו מציעתא כל דקטיל לייתי ארבע זוזי בתרייתא כל דקטיל ליקטלוהו". מבואר שם בגמ' דרבי חי בעידן הגזרה השלישית, דהושיב ב"ד ותקנו שנותן לבעלים רביע, והיינו אחרי שכבר היה דין סקריקון. **"השמועות אומרות שהמלך מתייעץ איתו בסתר, אבל אסור לגלות את זה מחשש לפריצת מרד"**: עבודה זרה י. : זה לשון הגמ': "ולימא ליה מימר בהדיא, אמר שמעי חשובי רומי ומצער ליה".

פרק יב:

"לאחר שרבי נפטר התחילו צרות רבות וקשות בארץ ישראל": סוטה מט. : "משמת רבי הוכפלו צרות". **"אט אט התחילו הישיבות לעבור לבבל"**: גיטין דף יז. : "יודע הקדוש ברוך הוא בישראל שאין יכולין לקבל גזירת רומיים, עמד והגלה אותם לבבל". והרומיים שלטו אז בא"י ולכן התורה עברה לבבל. וכך אירע במציאות בתקופתו של רב ולאחר מכן כפי שיובא להלן. **"לשמואל לא קוראים רב, וכל ההמשך"**: ב"מ פה. : "הוה קא מצטער רבי למסמכיה ולא הוה מסתייעא מילתא. אמר ליה לא לצטער מר, לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון וכתוב ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי רבי לא יתקרי". **"זאת אומרת ששלשה דיינים גדולים מוסמכים קבעו שמהיום הוא יהיה דין גם כן"**. סנהדרין יג. : "סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה". **"רב הקים ישיבה גדולה ובעקבות כך נפתחו עוד ועוד ישיבות"**: רש"י גיטין ו. ד"ה "מכי אתא רב לבבל", וכ"כ בב"ק פ. ד"ה "מכי אתא".

פרק יג:

תיאור הגינה בחצר הישיבה: קידושין לט. "רב נטע לגינתא דבי רב משארי משארי". ומבואר שם שעשה כן לצורך מאכלם של בני הישיבה. **הגינה היתה מוקפת בגדר אבנים מצוירת, ורב זכה בה מההפקר על ידי כך:** ב"ב נ"ד ע"א, "רב לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא". ועיי

דובב מישרים ח"א סי' צ"ט, שעשה כן בעצמו ולא על ידי שליח. **הויכוח מדוע רב נטע את הגינה ערוגות ערוגות:** קידושין לט., שם מוזכרים כל הצדדים, או משום כלאי זרעים או משום נוי או משום טירחא דשמעא. ושם בסוגיא גם הנידון האם כלאי זרעים נוהג בחו"ל. **"אלף ומאתים בחורים אוכלים על שולחנו":** כתובות קו.: "כי הוו מיפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן רבנן". ועי' רש"י שם דהיינו האוכלים על שולחנו.

פרק יד:

"יש אמורא אחד ויחיד שיכול לחלוק על תנאים": כתובות ח.: "רב תנא הוא ופליג". ואמנם מצינו דגם רבי חייא תנא ופליג, בב"מ ה., אך לכאור' ר' חייא היה תנא ממש ומצינו בש"ס ברייתות משמו, ורב לא היה תנא ממש והיה שייך לדור האמוראים מבחינת סדר הדורות, אלא שאעפ"כ היה יכול לחלוק על תנאים. **רב למד אצל רבי:** מוזכר בכמה מקומות בש"ס, סנהדרין ה., ברכות מו.: **"רבינו הקדוש מאוד העריך אותו וכיבד אותו:** חולין קלז.: "אמר ליה מאן ריש סדרא בבבל אמר ליה אבא אריכא, אמר ליה אבא אריכא קרית ליה דכירנא כד הוה יתיבנא אחר י"ז שורן אחוריה דרב קמיה דרבי ונפקי זיקוקין דנור מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אמרין ואת אבא אריכא קרית ליה". **"כשהם מגיעים ביחד למקום כלשהוא – רב נותן לשמואל להיכנס לפניו".** ב"ק פ., "רב לא עייל קמיה דשמואל". **"לא יתכן ששמואל יאמר דבר כזה":** קידושין מג.: "חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דיימא הכי". **"שמואל קורא לרב 'אבא', כלומר: הנשיא".** רש"י יבמות נח.: כתב דשמואל קרי לרב אבא מלשון כבוד, וע"ש בתוס' שחולקים ומפרשים דאבא זהו שמו של רב. **מעשה הגעתו של רב לבבל:** שבת קח., ע"ש בתוס' שכתבו וז"ל, "ולפי ששמואל היה רופא מומחה א"ל לקרנא זיל תהי ליה בקנקניה פי' תראה אם הוא חכם וראוי לכבדו אביאנו לביתי ואעשה לו רפואה ואכבדנו לפי מה שראוי לו". **"רב לא אומר שיעור ביו"ט אחת"צ כי מכל פעולה לומדים ממנו הלכות":** כריתות י"ג ע"ב, "כל היכא דיתיב רב לא סגי ליה בלא הוראה", וע"ש ברש"י שפירש שהיו שואלים אותו הלכות בכל מקום בואו, ובערוך פירש שהיו למדים הלכות ממעשיו ודבריו.

פרק טו:

"רבי יוחנן בן זכאי היה האחרון שלמד את כל הספקות האלו, ומאז הכל נשכת, עד שבאו אביו ורבא". רש"י סוכה כח. ד"ה "הויות אביו ורבא": "כל איבעיא להו לאביו ורבא הוה מספקא להו, ובכולן נתן את לבו (רבן יוחנן בן זכאי) ונתן בהן טעם, ובימי אמוראים נשתכחו". מבואר מדבריו שאביו ורבא החזירו בפלפולם את תורת ריב"ז. **"רבינו נפטר בגיל שישים. במשפחה שלו כולם נפטרים צעירים, גם אבא שלו נפטר צעיר, בגלל הקללה".** ר"ה יח., זה לשון הגמרא: "לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה". אמר רבא: בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה. אביו אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים. רבה ואביו מדבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין אביו דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין. ואביו של אביו אכן נפטר בצעירותו כלשון הגמ' קידושין לא: **"רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו, וכן אביו".** ומן הסתם היה זה בגלל קללת בית עלי.

פרק טז:

"הגשר של דיגלת התמוטט, אין לי ספק שזה קרה בגלל הפטירה של רבינו אביי": מו"ק כה.; "כד נח נפשיה דאביי ורבא נשוק כיפי דדיגלת אהדיי". וברש"י שם: "כיפאות של גשרים נשתברו, ונשקו זו את זו". "בעזרת השם רבא ימשיך ללמד אותנו". כן איתא בברכות נג., דבר הדיא פתר לרבא את חלומו: "אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך". ומבואר שם בסוגיא שכל פתרונותיו התקיימו.

פרק יז:

"רבי יוחנן כתב את התלמוד ירושלמי": הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה: "וכך עשו חכמי ארץ ישראל, כלומר מה שעשה רב אשי, וחברו התלמוד בירושלמי, ומחברו הוא ר' יוחנן". נראה קצת מלשונו שהיו שותפים בעבודה זו כמה וכמה אמוראים, אלא שרבי יוחנן היה בראשם.

פרק יח:

"הכינרת מוזכרת במפורש בתורה": במדבר לד, יא. בנו של ריש לקיש ואחינו ותלמידו של ר' יוחנן: מוזכר בתענית דף ט., מבואר שם שהיה ילד בעת פטירת אביו ודיבר בלימוד עם ר' יוחנן, ומבואר שם שהיה חריף גדול.

פרק יט:

"ריש לקיש היה תלמיד חכם גדול, אבל אז הוא נהיה שודד": תוס' ב"מ פד.: "מכאן אמר ר"ת דר"ל מתחלה ידע הרבה אלא שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות, מדקאמר אי הדרת בך משמע להיות כבתחלה ולא תפרוק עול תורה מעליך". "יום אחד, ריש לקיש פגש במקרה את ר' יוחנן", וכל המשך הסיפור: ב"מ פד. "יש בבבל אמורא אחד שקוראים לו רב ששת, שהוא יודע ברייתות בלי סוף. כולם פוחדים כשהם מדברים איתו בלימוד". עירובין סז.; זה לשון הגמ': "רב חסדא מרתען שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת, ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא". "תלמיד חכם גדול אחד בשם רב יצחק, שביום מן הימים הוא עזב את הרב שלו", וכל ההמשך – זבחים צו.; זה לשון הגמ': "רב יצחק בר יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא, שבקיה ואזיל לרב ששת. יומא חד פגע ביה, אמר ליה: אלקפטא נקטן ריחא אתי לה ליד, משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת? א"ל: לאו מש"ה, מר כי בעינא מילתא פשיט לי מסברא, כי משכחנא מתניתא פרכא לה, רב ששת כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי ממתניתא, דכי נמי משכחת מתניתא ופרכא, מתניתא ומתניתא היא". "רבי יוחנן היה איש מאוד מאוד יפה, הפנים שלו תמיד היו מאירות ומבריקות", ב"מ פד., זה לשון הגמ': "האי מאן דבעי מחזי שופריה דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סלקי ונמלייה פרצידיא דרומנא סומקא ונהדר ליה כלילא דוורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא, ההוא זהרורי מעין שופריה דרבי יוחנן".

פרק כ:

"פעם אחת ר' יוחנן הלך בדרך ושורדים תקפו אותו", וכל ההמשך – ירושלמי תרומות פרק ח הלכה ד: "ר' יוחנן איקפח בעלי קנייה, סליק לבית וועדא והוה ר"ש בן לקיש שאיל ליה והוא לא מגיב שאיל ליה והוא לא מגיב, א"ל מהו הכין א"ל כל האיברים תלוין בלב והלב תלוי בכיס, א"ל ומהו כן א"ל ומהו את כן א"ל איקפחת בעלי קנייה, א"ל חמי לי זויתה נפיק מחוי ליה, חמיתון מן רחוק ושרי מצלצל, אמרין אין ר"י הוא יסב פלגא, אמר לון חייכון כולה אנא נסיב, ונסיב כולה". **כל מעשה פטירת רבי יוחנן וריש לקיש**: מתואר באריכות בב"מ פד., עיין שם. **"רבי אלעזר נחשב לגדול הדור"**: נדה כ: "מרא דארעא דישראל".

פרק כא:

"דלת מוזרה מעץ, עשויה מכמה קרשים מחוברים" – בעירובין קא. מבואר דדלת העשויה מלוח אחד נקראת דלת אלמנה ואין נראית כדלת, מבואר מזה שדרכם היה לבנות דלתות ממספר נסרים מחוברים. **"עושים את ההכתרה בטקס מאוד מכוון, מזמינים הרבה רבנים והראש ישיבה החדש אומר דרשה ארוכה"** – ע"פ הגמ' בב"ב יב: "אדאתא אימנו רבנן לאותביה לרב אחא מדפתי ברישא. כיון דשמעי דאתא שדור זוגא דרבנן לגביה לאימלוכי ביה, עכביה. הדר שדור זוגא דרבנן אחרינא, עכביה גביה, עד דמלו בי עשרה. כיון דמלו בי עשרה פתח הוא ותנא ודרש, לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה". **הסיפור על ר' ברוקא** – תענית כב., זה לשון הגמ': "אתו הנך תרי אחי, אמר ליה הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו. אזל לגבייהו אמר להו מאי עובדייכו, אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מברחינן עציבי, אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא".

פרק כב:

כל מעשה הכתרתו של רב יוסף – ברכות סד., זה לשון הגמרא: "רב יוסף סיני ורבה עוקר הרים, אצטריכא להו שעתא, שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם, שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא". **"אסור ללכת לשאול את החוזים בכוכבים, אבל אם הם אמרו דברים מעצמם – מותר לחשוש לדבריהם"**. ריטב"א שבת קנו., זה לשונו: "עובדא דרבי עקיבא דדאיג אמאי דאמרו כלדאי וחישי למילתייהו, לא קשיא אמאי דאמרינן בסנהדרין שאסור לשאול בכלדיים משום תמים תהיה, דהתם לשאול מהם דבר הוא דאסור אבל אם אמרו לו מעצמם דבר של דאגה ראוי הוא לחוש לדברים, כי הרבה פעמים אומרים האמת בעתידות כדכתיב "מאשר יבאו עליך", מאשר ולא כל אשר, וא"כ החסיד יחוש לדבריהם לבקש רחמים ולעשות צדקה בד"ק וכיוצא בו שהם מדברים שמבטלים את הגזירה". ונפסק להלכה בשו"ע יו"ד קע"ט ס"ב, ע"ש בב"י. **"היתה קושיה אחת במסכת כתובות שלא היה לה תירוץ"**, וכל ההמשך – כתובות מב., זה לשון הגמרא: "אמר רבא, האי מילתא קשאי בה רבה ורב יוסף עשרין ותרתין שנין, ולא איפרק עד דיתיב רב יוסף ברישא ופירקה". וברש"י שם: "וסייעוהו מן השמים לפרקה להיות לו לשם".

פרק כג:

כל הסוגיא המבוארת בפרק – ב"מ כו. ע"ש.

פרק כד:

"אתה ילד של הקדוש ברוך הוא, ובשבילך הוא מוכן לעשות הכל, ואם כואב לך הראש – הוא ממש מצטער על זה". סנהדרין מו., זה לשון המשנה: "אמר ר' מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת כביכול קלני מראשי קלני מזרועי". **"תתאר לעצמך שאתה מקבל מכתב בדואר", וכל ההמשך** – על פי דברי חובות הלבבות, שער חשבון הנפש פרק ג: "והחמישי, שיחשב עם נפשו בהתאחרו מהבין ספר תורת האלהים ומנוחת נפשו מבלתי עמד על עניניו, ואיננו עושה כן בספר שיגיעהו ממלך, אם הוא מסופק בהבנתו מפני הדמות הכתיבה או המלות או לעומק עניניו ודקושתם והתערבותם וצחות דבריו, אבל היה נותן כל לבו ושכלו בו, לעמד על עניניו, והיה מצטער צער גדול, עד שיבין כוונתו בו. וכשהוא עושה זה לעמד על ספר אדם חלש ובן תמותה כמוהו, כמה הוא חייב לעשות מכפלי זה, עד שיבין ספר אלהיו, אשר הוא חיוו כמ"ש: כי הוא חייד ואורך ימיו וגו'".

פרק כז:

"מאז שהגמרא נכתבה, לפני בערך שמונה מאות שנה, היה ממש קשה להבין אותה. כל הרבנים במשך הדורות טרחו להסביר, ולפני בערך מאתיים שנה המצב נהיה כבר ממש קשה". ספר אורחות צדיקים שער התורה: "וגם רבינו שלמה, עליו השלום (רש"י), שראה בימיו מיעוט הלבבות, שהיו הדורות בעוונותינו הרבים מתמעטים והולכים, ועל כן נתעורר לבו לפרש התלמוד ללמד בני ישראל דעת. ואחר כך עמדו יוצאי יריכו, רבינו תם ורבינו יצחק ושאר רבנים, ופלפלו פלפול גדול, עד שחיברו ה"תוספות" בישיבתו של רבינו יצחק שהיה בעל התוספות". **מקור הביטוי "שני חצאי לבנה":** ביטוי זה מורגל בלשונות האחרונים. יש לדון אם כוונת הביטוי לסוגריים עגולות, ולפ"ז "לבנה" היינו ירח, או שהכוונה לסוגריים מרובעות, ולפ"ז צריך לקרוא "לבינה", כדמצינו בגמ' "האריח חצי לבינה של ג"ט". ובמחצה"ש תמ"ז סקמ"ט כתב כצד א'. ואגב יש להעיר שבתקופה המתוארת בסיפור היה השימוש לסוגריים בצורה %, המקובלת בזמננו לשימוש לאחוזים, ולא הקפדתי על הדיוק ההיסטורי, בכדי להעביר את המסר בקלות. **ישיבתו של רבינו יחיאל בפריו:** רבינו יחיאל מוזכר בתוס' בש"ס כמה וכמה פעמים, וביומא יח: מוזכר שהיה גר בפריז. היה ראש ישיבה בזמן גזירת הספרים ה"א ד'.

פרק כט:

"כל הבחורים אחזו בבגדיהם וקראו אותם": הפ"ת ביו"ד ש"מ סקכ"א מביא דבתפל"מ כתב "צ"ע אם קורעין על תלמוד ומדרש וכדומה כיון דניתן לכתוב משום עת לעשות". ואמנם כאן לא ראו ממש את השריפה, אבל כיון שעומד לכך וניטל לשם כך, יש לומר דכבר התחילה השמדת הספר, דגזרת מלך לא עבידא להתבטל כדאיתא בב"ב ג: דאי אמר עקנא טורי עקר טורי ולא הדר ביה (ולכן מותר לסתור ביכ"נ אם הבטיח המלך שיבנה אחר, דבוודאי יבנו

ותהיינה מונחות אחת על השניה? ! סביר להניח שדבר כזה לא קרה מששת ימי בראשית !

ובכן, סיפר לי ידיד ר"מ בשיבה לבחורים מתמודדים, שהוא רגיל להמחיש כל סוגיא למעשה, בכדי ליצור אצל הבחורים ענין וטעם בלימוד. כאשר הוא הגיע לסוגיא זו הוא עצר והתקשה בשאלה, והגיע למסקנא שכנראה בתנאי החיים של אז זה יכול היה לקרות: הרי המטבעות היו מחוספסות וגדולות בהרבה, והרחובות לא היו מרוצפים. הוא ניסה כמה ניסויים, בחפצים גדולים ומחוספסים בשטח לא מרוצף, ועלתה בידו !

וכאן השאלה מתבקשת: למה השאלה לא מציקה לכל מי שלומד את הגמרא הזו ?

התשובה ברורה. הוא כל כך רגיל שעולם הגמרא מנותק מהעולם שלו, כך שכאשר הוא רואה משפט בגמרא הוא מתרגם אותו כלל לשפת המעשה. הוא קולט את המושגים, הדינים, והשקלא והטריא – לא כנידון מציאותי, חי ופועם, אלא כסיסמאות נטולות לב ונשמה.

הגמרא אומרת "והוא שעשויין כמגדלים"? אין בעיה, אני זורם. סליחה, אתה טוען שזה לא מציאותי? אני לא מבין את השאלה. מי אמר שזה אמור להיות קשור למציאות? ...

גם בדוגמה הקודמת - זו הנקודה. המשפט של הגמרא "כל שיש בו מיני דגן אומר עליו מזונות", נקלט כסיסמה. ישנה סיסמה כזו שכשיש מיני דגן מברכים מזונות. יפה. מה הקשר בין סיסמה זו לשניצל? אין קשר. **השניצל הוא הרי לא סיסמה, אלא שניצל...**

הניתוק הזה גובה מחיר. הוא יוצר חוסר ענין בגמרא, ותחושה של שעמום ורפיון ידים. הכל כאן תיאורטי, כביכול חלילה לא יוצא שום דבר מכל עמלנו.

ידידי הנ"ל סיפר לי שפעמים רבות הוא זיהה את התופעה ואת שורשיה אצל הבחורים בשיבתו: כאשר הוא התחיל ללמד אותם בכיוון אחר, עם המחשות מציאותיות והשלכות מעשיות – הוא גילה אור חדש בעיניהם. נערים שהיו מנותקים כליל – קיבלו טעם חדש בלימוד ! כמה מדהים להיווכח שלפעמים הפיתרון לבחור מנותק מלימוד הוא פשוט לקבוע איתו לימוד בסוגיות מעשיות מסדר מועד !

ובכן, במקרים רגילים הפתרון נעוץ בשינוי גישה, זמין ומעשי: להתרגל לתרגם כל סיפור שבמשנה ובגמרא - לסיפור מוחשי הלקוח מהחיים.

כיצד עושים זאת ?

ובכן, ההגדרה היא פשוטה: בכל סיפור בגמרא ובמשנה יש **יסוד הלכתי**.

כלומר, כאשר המשנה אומרת ש"שני קדרין שהיו מהלכים זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקי שני", ברור מאליה שהיא לא באה לקבוע

דין רק על קדרים. מה הדין אם אלו אינם קדרים אלא עגלונים? ברור שהדין זהה. אם כך, ננסה להגדיר את היסוד ההלכתי המבואר במשנה: אדם שנופל ובעקבות כך חברו נתקל בו ונופל – הראשון אחראי על נזקיו.

לאחר ההגדרה הזו, יש לבנות סיפור מתאים להגדרה. לחשוב על משהו מציאותי ומוכר מהחיים, שבו משהו נתקל ונתקע, ומחמת כך משהו נתקל בו וניזוק. כמעט מאליה עולה דוגמה מעשית מחיי יומיום: נהג עשה תאונה בכביש מהיר ונתקע, ובעקבות כך המכונית מאחוריו נתקעה בו, מה שנקרא "תאונת שרשרת".

הסיפור הזה לחלוטין לסיפור של המשנה, אלא שבמקום להיתקל במכשול וליפול – הוא נתקל בעמוד תאורה ונעצר; ובמקום לספר על קדרים – סיפרנו על נהגי מכוניות.

כמו כן בדוגמה שהבאנו מ"כל שיש בו מיני דגן": עם מחשבה מועטת מתרגלים לתת תרגום מציאותי ל"כל שיש בו מיני דגן": כל דבר שעשוי מתערובת שיש בה קמח. הלומד מתרגם את הסיסמה "מיני דגן" ל"קמח", ואת הסיסמה "כל שיש בו מיני דגן" ל"כל מאכל שיש בו אפילו קצת קמח". כאשר נעשה החיבור הזה בין המילים לבין משמעותם הפשוטה המציאותית המוכרת לו – ממילא כשהוא בא אחר כך לאכול שניצל הוא מתקשה כיצד יתכן שברכתו שהכל אם לפני כן למדתי שברכתו מזונות.

סיכום:

הגישה אל הגמרא היא כאל ספר הלכתי העוסק בבירור יסודות ההלכה של התורה שבעל פה. יש לזכור שאף על פי שאין לנו היכרות קרובה עם המציאות שהיתה בזמן הגמרא מכל מקום המטרה היתה להכריע הלכות בדברים מציאותיים.

ברמה המעשית – מוטל עלינו לבודד את העיקרון ההלכתי היוצא מכל דין שנאמר בגמרא, ולאחר מכן לבנות סביבו מקרה מהווי החיים שלנו שבו עיקרון זה בא לידי ביטוי.

פרק ו

להתמקד בתכנים ולא במילים

עד כאן עסקנו בדרכי קריאת הגמרא. בפרק זה נדון בדרכי הבנת הגמרא.

כאשר הגמרא אומרת סברא בנידון מסוים, או מעלה נידון הלכתי כלשהוא, ניתן לגשת לזה בשני אופנים: ניתן להתמקד במילים, וניתן להתמקד בתכנים שמאחורי המילים.

לדוגמה: "תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב". אפשר להישאר ברמת הדקלום: "אם ההתחלה היתה בפשיעה והסוף היה באונס הוא חייב". ואפשר להתמקד במסר, ברעיון: אם אתה מצידך לא שמרת, לא משנה שאחר כך קרה אונס בסופו של דבר. למעשה אתה לא שמרת, לא עמדת בהסכם, וזה מחייב אותך באחריות על כל מה שקורה.

דוגמה נוספת: מזיק צריך לשלם "במיטב הארץ". ניתן להישאר ברמת מילה בלבד: מזיק צריך לשלם את הקרקע הכי טובה שלו. ואפשר להיכנס קצת לרעיון: מזיק צריך לשלם תשלום זמין ונוח, לא חייבים ממש כסף, אבל לפחות שיהיה קרקע עידית, שזה דבר נוח ורצוי כמעט כמו כסף.

רבים מהלומדים רגילים להסתפק בעולם של מילים. לא מנסים להחיות את הדין שנאמר ולהרגיש אותו, אלא נעצרים ברמת המילה היבשה. הגישה המוצעת הינה לצאת מעולם המילים ולהיכנס לעולם התכנים. להתחבר למה שמוציאים מהפה.

גישה זו משליכה לא רק על לימוד הפשט, אלא גם על עולם הלומדות, שבו נפגש הבחור בכיתה ח' ואחר כך בישיבה. פעמים רבות התחושה של הבחור היא שהוא מתעסק עם מילים, לא עם סברות והגיונות.

לדוגמה: בגמרא (ב"מ כ"א ע"ב) מבואר מחלוקת אביי ורבא לגבי יאוש שלא מדעת, אביי אמר לא הוי יאוש ורבא אמר הוי יאוש. ההגדרה הלמדנית של המחלוקת היא האם צריך "יאוש בכח" או מספיק "יאוש בפועל". קל מאוד להגיד את המילים הללו, ולהסתפק במילים עצמן ללא התחברות אל תוכןן והרעיון שבהן. כך מתרגלים לדקלם מילים, ללא הבנה אמיתית.

הגישה לסוגיא צריכה להעשות במילים פשוטות: אדם איבד חפץ, כרגע הוא לא יודע מכך אבל ברור במאת האחוזים שאם הוא ידע מכך הוא יתיאש. מה אני אומר? האם לדעתי זה נחשב ליאוש או לא? האם צריך שהוא יתיאש בפועל או שמספיק העובדה שאם היה ידוע לו הוא היה מתיאש? ננסה להיכנס לאוירה, להבין קצת את ההגיון בדברים, ובדרך כלל גם נתחבר כך לאחד מהצדדים.

דוגמה נוספת:

כל בחור ישיבה בן 15 מכיר את היסוד שמיגו זה כח טענה. כשלמדתי אצל מו"ר מרן הגרמי"ל ליפקוביץ' זצ"ל בשיעור ג' בישיבה קטנה, הוא הגיע לתוס' המפורסם בב"מ יד: (שהוא המקור ליסוד שמיגו הוא כח טענה), ואמר בסרקזם: "עכשיו אני עומד להגיד לכם יסוד שבטח שמעתם כבר בחיידר" ... היו בחורים שהתנצלו ואמרו שמה פתאום, בחיידר לא אמרו על כך כלום, והוא הגיב בחיידר: "טוב, אני רואה שאני מוציא שם רע על החיידרים"...

מדוע כה התנגדו גדולי ישראל לאמירת ה"רייד" הישיבתי בגיל צעיר? משום שההבנה הבוסרית של גיל צעיר לא קולטת את הדקויות של הלומד'ס, וכך הבחור הצעיר מתרגל להישאר בעולם של מילים. להגיד הגדרות מבלי להבין את תוכנן.

בשיחה שמסרתי לפני בחורי ישיבות, ניסיתי לבקש מהם שיסבירו לי את המילים "כח טענה" בעברית פשוטה. האם לטעון צריך כח? על מה מדובר כאן, על כח לדבר? ואיך אפשר להעביר את הכח לדבר ממילים אלה למילים אחרות? **בקיצור, מה בכלל אמרת?**

דוגמא זו משקפת את הבעיה שלעתים קורה **שאדם נשאר בעולם של מילים מנותקות מהבנה**. הוא לא מתחבר למה שיוצא מפיו.

כל המושג "מילים" משמעותו – דרך לבטא מסרים. בכל מילה יש מסר, והמילה מעבירה את המסר הרעיוני הטמון בה. **"הבנה" פירושה – החברות למסר שמאחורי המילה**. ללא חיבור זה – לא עוסקים בהבנות אלא בדקלומים. לא בתכנים, אלא במילים. אם אי אפשר להסביר את המילים הנשגבות במילים פשוטות – הדבר מראה שלא עוסקים בתכנים אלא במילים גרידא.

הרי כך הם פני הדברים בכל תחום בחיים. לעולם אין אנחנו מסתפקים במילים גרידא. כאשר אנחנו עוסקים בכל תחום שהוא אנחנו מתחברים אל הדברים ומחווים עליהם דעה באופן טבעי. לא יתכן שבעולם התורני הגישה תהיה שונה, ונסתפק בדיבור ללא הבנה.

סיכום:

"הבנה" פירושה - להתחבר אל התוכן שמאחורי המילים. כל מטרתן של המילים היא לחבר אותנו אל הרעיון, אל המסר. מכיון שהגמרא עוסקת ברעיונות עמוקים, עלולים להישאר לפעמים בחזרה על המילים ותו לא, ויש לשים לב לכך.

פרק ז

כיצד לקרוא רש"י וראשונים

הדיוק בלשונותיהם של הראשונים הוא עבודה גדולה, שחלק גדול מהלימוד בעיון בישיבות ובכוללים מתבסס עליה. השאלה היא כיצד עושים זאת.

רבים עושים זאת בקריאה איטית, בתשומת לב מירבית אל כל מילה ואל כל הברה בפני עצמה. לכאורה קריאה כזו אכן בכוחה לגלות מטמונים, דא עקא שהיא מחמיצה את האפשרות לדייק כראוי.

שמעתי הגדרה נפלאה ממו"ר ראש ישיבת גרודנא הגר"י הקר שליט"א: "ישנן שתי דרכים להתבונן על סברא. יש המביטים עליה בזכוכית מגדלת, ויש לדעת שלא זו הדרך. סברא יש לבחון בבדיקת ציפורן..."

כלומר: בכל סברא שאומרים, יש את ההרגשה הפנימית, את נשמת הדברים. יש להזהר כאשר בוחנים את הדברים בשבע עיניים, שלא לאבד את המראה הכללי, את ההרגשה הכללית. כאשר מביטים על סברא בזכוכית מגדלת – עלולים לאבד את ההרגשה הפנימית.

דוגמה לדבר: כאשר מביטים על חליפה לא בודקים כל כפתור בנפרד, אלא מתרשמים מהמראה הכללי. נכון הדבר שכל כפתור משפיע על המראה הכללי, אבל בכדי להתרשם נכון מהכפתור אין זו מן התבונה להביט עליו כעל יחידה בפני עצמה. יש להביט עליו מתוך נקודת מבט שרואה הכל יחדיו. כך צריכה להיות הגישה בעת בחינת סברא.

אותו עיקרון קיים לא רק בבחינת סברות, אלא גם בקריאת דברי הראשונים.

יש אפשרות להגדיל כל מילה בזכוכית מגדלת ולהתבונן עליה לחוד. קריאה זו אכן נותנת את תשומת הלב לכל מילה. אבל - זו לא קריאה אמיתית הרואה את כל התמונה. קריאה נכונה אמורה לתת לקורא את ההרגשה של הדברים, את המסר שבא לעבור בין השיטין.

מדוע אנחנו מדייקים בדברי הראשונים? הרעיון של דיוק בלשונות הראשונים הוא פשוט: אנו יוצאים מנקודת הנחה שהם התנסחו ברהיטות ובלשון מהוקצעת, חשבו על כל מילה וכתבו אותה באופן הברור ביותר. משום כך, כאשר אנו קוראים את דבריהם אנו מנסים כביכול "להיכנס לראש" שלהם. כמובן אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואין לנו יכולת באמת להבין את מחשבותיהם של הראשונים, אבל על כל פנים מקצת מכוונתם אנחנו יכולים להבין, והרי זו היתה מטרתם בכתיבת הפירוש. זו גם צריכה להיות מטרתנו: להבין למה הם התכוונו.

אנחנו מדייקים כל מילה בדבריהם לא משום שיש בכל מילה בפני עצמה כוונות נסתרות, אלא משום שכאשר מנסחים רעיון עמוק במספר מילים יש חשיבות רבה לאופן הניסוח. כאשר אנו מביטים על כל המשפט ועל כל הקטע כיחידה אחת ומבינים את המסר הכללי שלו – חשוב מאוד לשים לב במתינות לצורה בה הרעיון מנוסח. אבל כאשר לא קוראים את המילים מתוך ההקשר הכללי שלהם – אין שום משמעות לדיוק בכל מילה.

סיפר לי פעם ראש ישיבה חשוב, שלפני שפתח את הישיבה הוא עמד בראשות כולל. פעם בא לפניו אברך צעיר בוגר ישיבה חשובה, לדון עמו בדברי רשב"א מסוים. הלה דיין הררי דיוקים ממילה אחת ברשב"א.

אמר לו ראש הישיבה: "כאשר אתה מקבל מכתב מעו"ד, אינך קורא שורה ונעצר ובונה עליה הררי השערות מה בדיוק התכוון אותו עו"ד לומר, אלא קודם אתה קורא את כל המכתב ברצף, קולט את המסר הכללי, את הנושא ואת רוח הדברים, ולאחר מכן אתה מתעכב על הנקודות הטעונות בירור. הלא כן? כמו כן יש לקרוא – להבדיל – רשב"א. קודם תבין מה הוא רוצה, מה הנושא, מה המסר הכללי שבדבריו, ורק אז תתחיל לדייק כל מילה, מתוך ההקשר לטקסט הכללי, לוודא שאכן הבנת את כוונתו".

לאחר חדשים בא אותו תלמיד לספר שנפתחו לפניו שערי אורה, פתאום הוא קלט רשב"א אינו אוסף משפטים שיש לבנות עליהם תורות, אלא הרשב"א הוא ספר שנכתב בידי אדם, שבא להביע מסר, להראות מהלך בסוגיא, להניצל מקושיות וליישב ההדורים, וזה רשב"א אחר לגמרי.

אותו עיקרון יש גם בדיוק דברי רש"י, בתוספת שתי נקודות.

כל הראשונים כתבו את פירושיהם כטקסט נפרד. לעומתם, רש"י כתב את פירושו שזור עם הגמרא עצמה, כמו שוטנשטיין. הקריאה של הפירוש צריכה לזרום יחד עם הקריאה בגמרא, כביכול משחילים את דברי רש"י בסוגריים מרובעות בין המילים של הגמ'. משום כך, אין משמעות לדברי רש"י ללא שמסלבים אותם בקריאה רצופה של הגמרא. זה כמו לקרוא פירוש שוטנשטיין ללא קריאת מילות הגמרא.

נקודה נוספת: רש"י נכתב במתכונת של פרשן, לא כחדשן. כלומר: כל הראשונים מבארים את הנושא שעליו הם באים לדון, מציגים את הקושי בסוגיא ומביאים את השיטות השונות המיישבות את הקושי. לעומת זאת, רש"י נצמד למבנה של פרשנות המשתלבת עם הגמרא. בפרשנות לא כותבים קושיות ותירוצים, אלא מסבירים ותו לא. הפרשנות לא נכנסת לעולמה של הקושיא ויוצאת משם עם תירוץ, אלא מסבירה את הדברים מלכתחילה באופן כזה שלא תתעורר קושיא.

העבודה ברש"י הינה לגלות מה הוא בא לחסוך, לאיזה רעיון הוא רמז במילותיו הקצרות בכדי להניצל מהקושי.

כיצד עושים זאת? מנסים להבין את ה"ראש" שמאחורי כתיבת הדברים. לא רק מה הוא אומר, אלא גם מה הוא חשב שמשום כך הוא אמר מה שאמר. כמובן כוונת רש"י עמוקה עומק לפנים מעומק, אבל על כל פנים זה מה שביכולתנו לעשות: לנסות להבין את כוונת הכותב.

משום כך חשיבות הדיוק בדברי רש"י גדולה בהרבה. כפי שהתבאר, מטרת הדיוק בלשונות הראשונים הינה כביכול "להיכנס לראש" שמאחורי המילים, להבין מה היתה מטרת הראשונים במילים אלה. כאמור, בכל קטע בדברי הראשונים הכוונה הכללית של הדברים מפורשת, והדיוק במילים בא רק בכדי לדייק את הכוונה. לעומת זאת ברש"י אין דברים מפורשים, וכל המסר שהוא בא להעביר מגיע רק מאחורי השיטין.

סיכום:

דיוק בראשונים פירושו – לנסות להבין את ה"ראש" שמאחורי כתיבת המילים הללו. אנו יוצאים מנקודת הנחה שהראשונים התנסחו בבהירות מקסימלית בכדי להסביר לנו את כוונתם, ואנחנו קוראים אותם מתוך תשומת לב.

פרקים אלה שקראת זה עתה,
מהווים דוגמה משקפת מתוך הספר.
אם ברצונך לתת לבנך ולעצמך,
חיבור יסודי, רגשי ושכלי,
לעולמה המופלא של הגמרא,
ובד בבד לרכוש כלים שיהפכו את
לימודכם המשותף לחוויה מתוקה,
תוכל להשיגו בחנויות הספרים,
או במשלוח עד הבית - בכתובת זו:
<https://baatzatcha.co.il/>
או בעמדות "נדרים פלוס", ב: חיפוש
קופה < בוצ'קובסקי < מילוי טפסים.
לאחר מילוי הטופס, הספר ישלח
לביתך בס"ד בתוך ימים ספורים.

לשמיעת דוגמה קטנה מתוך הרצאה
על תכני הספר, לחץ [כאן](#).